

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jana Kučerová

Odčinění nemajetkové újmy dle nového a starého občanského
zákoníku

Diplomová práce

Olomouc 2015

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma odčinění nemajetkové újmy dle nového a starého občanského zákoníku vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 13. srpna

.....

Jana Kučerová

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Filipu Melzerovi, LL.M. Ph.D., za odborné konzultace a inspirativní připomínky, které mi pomohly k vypracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	5
1. Právní úprava náhrady újmy.....	6
1.1 Právní úprava v České republice.....	6
1.2 Evropské unifikační projekty.....	8
2. Nemajetková újma.....	9
2.1 O nemajetkové újmě obecně.....	9
2.2 Povinnost odčinit nemajetkovou újmu.....	10
2.3 Jednotlivé případy povinnosti odčinit nemajetkovou újmu stanovené zákonem.....	12
2.3.1 O jednotlivých případech povinnosti odčinit nemajetkovou újmu obecně.....	12
2.3.2 Zásah do přirozených práv člověka.....	13
2.3.3 Poškození věci zvláštní obliby.....	15
2.3.4 Případy, jež odůvodňují zvláštní okolnosti.....	17
2.3.5 Narušení dovolené	18
2.3.6 Narušení členských spolkových práv.....	19
3. Odčinění nemajetkové újmy.....	20
3.1 Způsob a rozsah náhrady.....	20
3.2 Náhrada při újmě na přirozených právech člověka.....	21
3.2.1 Náhrada při újmě na přirozených právech člověka obecně.....	21
3.2.2 Náhrada při ublížení na zdraví.....	23
3.2.3. Náhrada při usmrcení.....	34
3.2.4. Odbytné.....	37
4. Vyčíslení peněžité náhrady za zásah do života a zdraví.....	38
Závěr.....	43
Seznam použitých zdrojů.....	47
Shrnutí / Summary.....	53
Klíčová slova / Key words.....	54

Úvod

Odčinění nemajetkové újmy, jeho způsob, rozsah či další problematické rozměry nároků ze způsobené nemajetkové újmy vzešlých je tématem z hlediska práva a spravedlnosti natolik obtížně uchopitelným, že si vyžaduje intenzivně rozmanitou debatu. Toto téma totiž v sobě snoubí či snoubit může prvky z oboru nejen právního, ale i z oboru lékařského, psychologického, ekonomického atd. Nejspíš právě z tohoto důvodu mě zaujalo během mého studia a prostřednictvím specializovaných volitelných předmětů, workshopů a právní kliniky jsem se jím začala zabírat hlouběji.

Diskuze na toto téma musela nutně proběhnout i v souvislosti s rekonstrukcí soukromého práva v České republice. Zásadní změny se tak dotkly právě i odčinění nemajetkové újmy. Tato práce si klade primárně za cíl popsat a porovnat právní úpravu odčinění nemajetkové újmy platnou před a po této rekonstrukci a následně zhodnotit, zda a proč se nová úprava vyvíjí žádoucím směrem či nikoliv. Ač je ambicí práce poskytnout komplexní a přehledně strukturované představení problematiky, v návaznosti na její rozsahové možnosti je zvýšená pozornost orientována pouze na odčínování újmy na zdraví a životě.

Újma na zdraví a životě obsahuje dvě složky, nemateriální a materiální. První ze zmíněných představuje nárok poškozeného na odčinění penězi stěží ohodnotitelných statků, což nás vede k nutnosti položit si otázku, jakou penězi vyjádřitelnou hodnotu může mít zásah do života a zdraví a jakými mechanismy ji lze vypočítat, pokud právě peníze jsou jediným prostředkem, kterými újmu tohoto charakteru odčínovat chceme. Druhou ze zmíněných pak představují nároky poškozeného či jiných osob na náhradu majetkové újmy, která jim vznikla v souvislosti s újmou na životě či zdraví. Ačkoliv se může zdát, že tyto nároky se již z hlediska práva nemusí pro svoji povahu spočívající v náhradě materiálních statků penězi potýkat s tak obtížnou uchopitelností, i jejich právní úprava dostala v rámci rekonstrukce změn svědčících o spekulativnosti toho, jaké majetkové újmy jsou z hlediska souvislosti s újmou nemajetkovou ještě hodny odčinění a jaké již nikoliv. Toto vše se tedy snaží reflektovat tato diplomová práce.

Diplomová práce je s cílem poskytnutí uceleného a systematicky strukturovaného přehledu problematiky předmětného institutu tříděna do čtyř kapitol, úvodu a závěru. První kapitola se věnuje právní úpravě náhrady újmy, která nás ve

stručnosti seznámí s rekonstrukcí soukromého práva, zakotvením náhrady újmy v obou občanských zákonících i s evropskými unifikačními projekty, které měly na formování daného institutu v novém občanském zákoníku vliv. Druhá kapitola vymezuje obsah pojmu nemajetková újma, předpoklady vzniku povinnosti k jejímu odčinění a nadále se věnuje jednotlivým v zákoně uvedeným případům, se kterými se vznik povinnosti odčinit nemajetkovou újmu spojuje. Obsahem třetí kapitoly je odčinění nemajetkové újmy, kde je rozebrán obecný způsob, rozsah náhrady a nadále způsob, rozsah při újmě na přirozených právech člověka. Tato kapitola se pak zaměřuje na náhradu při ublížení na zdraví a při usmrcení včetně specifických nároků na náhradu škody z této újmy na životě a zdraví vzešlých. Čtvrtá kapitola se zabývá otázkou, jak lze přistoupit k problému vyčíslení výše peněžité náhrady za zásah do života a zdraví.

1. Právní úprava náhrady újmy

1.1 Právní úprava v České republice

Stojíme těsně za prahem významné události týkající se úpravy českého soukromého práva, kdy byl s účinností k 1. 1. 2014 přijat zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník¹ (dále také nový občanský zákoník neboli NOZ), který zásadně pozměnil doposud platnou soukromoprávní úpravu. Ta spočívala mj. na občanském zákoníku² (dále také starý občanský zákoník neboli SOZ) účinném od 1. 4. 1964. Ačkoliv SOZ ve své původní a na ni časově navazující podobě naplňoval požadavky nucené sovětizace, s pádem minulého režimu dostal mnoha novelizacím³, na základě kterých se stal víceméně vyhovující pro nově nastolenou pluralitní demokracii a tržní hospodářství. Bylo mu však stále vytýkáno, že představoval nejen odklon od soukromoprávní tradice našeho území, ale i od reálného fungování společnosti.⁴ Proběhlá rekonstrukce, si tak stanovila tři základní cíle, resp. zásady. Jednak vychází z respektu ke středoevropskému právnímu myšlení, nadále se srovnává s evropskou právní a kulturní konvencí a konečně se i odklání od

¹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

² zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

³ Jako snad nejvýznamnější novelu v tomto směru můžeme zmínit zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴ SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 2012, s. 26.

myšlenkových konstrukcí socialistického práva.⁵ Toto vše v praxi představuje změny zásad soukromého práva, jeho obsahu, pojmosloví, funkčnosti a mnoho dalšího, což se promítá i do úpravy odčinění nemajetkové újmy.

Náhrada újmy je právní institut spadající do oblasti deliktního práva. NOZ ji upravuje v rámci relativních majetkových práv a dále ji řadí do závazků z deliktů, kam spadá vedle zneužití a omezení soutěže náhrada újmy jak majetkové, tak nemajetkové. Dle důvodové zprávy k NOZ bylo při vytváření příslušných ustanoveních vycházeno ze zdejší právní tradice, tedy z obecného zákoníku občanského (potažmo z ABGB), z dané části německého občanského zákoníku (BGB), občanského zákoníku Québecu a návrhu novely rakouského deliktního práva. Ohled se však bral i na novější vývojové trendy reflektované např. do Principů evropského deliktního práva (PETL).⁶⁷

NOZ ve své čtvrté části, hlavě třetí představuje oproti předešlému stavu pokrokově sjednocující úpravu, dle které se řídí náhrada újm spadajících do soukromého práva.⁸

Její celistvost značí např. skutečnost, že svým pojetím zužuje tzv. vícekolejnost právní úpravy závazkových deliktů, jež byla typická pro právní úpravu předchozí. Dříve totiž bylo nutno rozlišovat, zda měla újma původ v občanskoprávních či obchodněprávních kruzích, jelikož SOZ a dnes již neplatný obchodní zákoník⁹ vymezoval předpoklady vzniku odpovědnosti za újmu odlišně. Kořeny tohoto ne zcela žádoucího stavu můžeme opět nacházet v historicko-ideologických souvislostech českého soukromého práva determinovaného socialistickým vlivem a v následně omezených legislativně technických možnostem legislativy po roce 1989.¹⁰

Pro starou právní úpravu bylo navíc charakteristické, že nároky z nemajetkové

⁵ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. XL VII

⁶ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf>

⁷ *Principles of European Tort Law (Principy evropského deliktního práva)* [online]. European Group of Tort Law [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.egtl.org/Principles/index.htm>>.

⁸ Ačkoliv odčinění nemajetkové újmy je regulováno dále i zákoníkem práce nebo zákonem o odpovědnosti za škodu způsobenou výkonem veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, musíme brát na zřetel i skutečnost, že tato problematika vykazuje prvky hybridního pásma mezi právem soukromým a veřejným.

⁹ Tím se rozumí zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který byl zrušen s účinností NOZ.

¹⁰ HURDÍK, Jan. *Evropské unifikační projekty závazkového práva a české občanské právo*. 1. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 22-23.

újmami bylo možné uplatňovat na základě ustanovení o odpovědnosti za škodu řazené do části šesté, ale např. i na základě ustanovení o ochraně osobnosti řazené do části první. Problematický rozměr této skutečnosti bude podrobněji rozebrán v podkapitole 2.3.2, nicméně již teď je vhodné uvést, že NOZ shlukuje nároky vzešlé z nemajetkové újmy na přirozených právech do ustanovení týkajících se výlučně závazků z deliktů a předchází tak potenciální možnosti nárokovat si odčinění nemajetkové újmy dvakrát.

Dalším znakem celistvosti právní úpravy újmy charakteristické pro NOZ je do jisté míry také to, že se danými ustanoveními řídí jak povinnost k její náhradě vzniklá ze zákona, tak povinnost vzniklá ze smlouvy. S tím se ostatně shoduje s předchozí právní úpravou. Nově však mezi těmito dvěma aspekty vzniku povinnosti činí výrazné rozdíly. V tomto kontextu můžeme hovořit o tzv. dualitě civilního deliktu, kdy porušení zákona a dobrých mravů spatřujeme na straně civilního deliktu jedné a porušení smluvní povinnosti na straně civilního deliktu druhé.¹¹ Více o tom viz. podkapitola 2.2.

1.2 Evropské unifikační projekty

Důvodová zpráva k NOZ tedy uvádí, že tvorba ustanovení týkajících se újmy brala mj. zřetel i na nové trendy patrné např. v PETL¹². Ačkoliv snah o unifikaci evropského deliktního práva proběhlo více, PETL můžeme označit za nejvýraznější projekt evropského prostoru, kterému se dostává obecného uznání a pozitivní odezvy. Představují nezávazný, avšak národními právními řády hojně následovaný právní dokument.

V úpravě civilního deliktního práva mezi evropskými státy panuje v řadě rysů shoda, nicméně existuje zde i mnoho rozdílů, díky nimž nebylo možné PETL koncipovat jako pouhé sjednocující formulování národních úprav. Účelem PETL tak byla reflexe výběru toho nejlepšího, co evropská civilně-právní úprava nabízí.¹³ Jak již samotný název napovídá, jedná se o principy, tedy o stanovení jistých nosných základů společného východiska, nikoliv o návrh podrobné či kazuistické právní úpravy. Na druhé straně jejich ustanovení připomínají v lecčem klasická hmotněprávní ustanovení civilních kodexů a lze tedy uvažovat i o jejich inkorporaci

¹¹ MELZER, Filip. Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 3, s. 24.

¹² *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf>

¹³ KOCH, Bernhard A.. The "Principles of European Tort Law". *ERA Forum*, 2007, roč. 8, č. 1, s. 108.

do národních právních řádů, kdy mohou být aplikovány přímo bez potřeby další konkretizace.¹⁴

2. Nemajetková újma

2.1 O nemajetkové újmě obecně

Jak bylo řečeno již v předchozí kapitole, problematika náhrady újmy je v NOZ řazena do závazků z deliktů. V právním kontextu můžeme říci, že újmou rozumíme ztrátu, kterou někdo utrpí na právem chráněném statku.¹⁵ NOZ dále rozlišuje újmu majetkovou neboli škodu, kterou vymezuje jako újmu na jmění, a újmu nemajetkovou. Na vymezení obsahu obou pojmů se dále podílí judikatura i odborná literatura. Škodou se tedy rozumí jakákoliv ztráta na majetku, která představuje nejen škodu samotnou (tedy výši, o kterou se hodnota majetku zvýšila), ale také ušlý zisk (tedy výši, o kterou se naopak hodnota majetku nezvýšila, ačkoliv se zvýšit měla).¹⁶ Je třeba si však uvědomit, že dle NOZ se nemusí jednat jen o snížení aktiv, ale také o zvýšení pasiv, a proto je v této souvislosti vhodnější hovořit spíše o újmě na jmění než na majetku. Nemajetkovou újmu můžeme definovat jako opak škody, tedy zásah do jiných hodnot, než je jmění.¹⁷

Co se nemajetkové újmy týče, z uvedených definic je patrné, že se bude typicky jednat o zásah do zdraví, soukromí, cti apod. Může být tedy leckdy obtížné právně zachytit její projevy vyvstávající ve sféře samotného vnímání, nepohodlí, stresu, jiných nežádoucích účinků a potvrdit tak vůbec její existenci.¹⁸

Nemajetková újma si v právních předpisech vybudovávala svou pevnou a širokou pozici postupně. To je patrné i při porovnání normování tohoto institutu v NOZ a SOZ. SOZ újmu souhrnně označoval pojmem škoda, ačkoliv rozlišování škody od újmy nemajetkové bylo stejně tak patrné z judikatury i odborné literatury. Ustanovení pojednávající o škodě tak byla aplikovatelná buď na újmu majetkovou i nemajetkovou zároveň, nebo pouze na majetkovou či pouze nemajetkovou, přičemž toto rozlišování

¹⁴ VLASÁK, Michal. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, roč. 17, č. 4, s. 40-41.

¹⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 259.

¹⁶ *Náhrada újmy v novém občanském zákoníku* [online]. Nový občanský zákoník [cit. 9. srpna 2015]. Vznik povinnosti nahradit škodu. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/MS_brozura_nahrada_ujmy.pdf>.

¹⁷ VOJTEK, Petr, In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1101 (§ 2956 občanského zákoníku).

¹⁸ Tamtéž.

plynulo z jejich povahy a vývoje judikatury.

2.2 Povinnost odčinit nemajetkovou újmu

Vznik povinnosti odčinit nemajetkovou újmu není podmíněn pouze její existencí. To je logické, protože jistá forma nemajetkové újmy nám může být způsobována ve své menší či větší míře velmi často a je nereálné i neopodstatněné, aby ihned někomu zakládala povinnost k její náhradě. Například pokud si sami pohmoždíme ruku, nemusí zde být kromě nás nikdo, kdo by za způsobený následek měl odpovídat. Pokud nám pohmoždí ruku někdo jiný, je otázkou posouzení konkrétního případu, zda toto pohmoždění dosahuje takových intenzit, že představuje nemajetkovou újmu relevantní pro právo. Je také otázkou, za jakých okolností tak někdo učinil a zda může být vůbec odpovědným subjektem. Podobných otázek může vyvstávat daleko více. Proto musely být jasně stanoveny předpoklady vzniku povinnosti k její náhradě.

Mezi obecné předpoklady vzniku povinnosti nahradit újmu jak majetkovou, tak nemajetkovou, můžeme řadit delikt, újmu, příčinnou souvislost a zavinění. Obecné jsou proto, že existují i situace, kdy některé z nich vyžadovány nejsou nebo jsou vyžadovány i předpoklady jiné. Jednotlivé předpoklady vzniku povinnosti nahradit újmu nejsou stanoveny zákonem, ale určovány teorií, jejich samotné vymezení je použitelné za obou právních úprav s dílčími odchylkami spadající pod některé z nich. V následujících odstavcích o nich bude tedy pojednáno primárně tak, jak to je v souladu se současnou právní úpravou.

Delikt chápeme v kontextu soukromého práva jako nesplnění soukromoprávní povinnosti¹⁹, v kontextu duality civilního deliktu, o němž už bylo hovořeno, je však vhodnější mluvit o deliktu v užším slova smyslu, tedy jako o nesplnění soukromoprávní povinnosti uložené zákonem, resp. porušení povinnosti mimosmluvní.²⁰ Teorie občas předpoklady vzniku povinnosti nahradit újmu koncipuje s lehkými odchylkami. Namísto deliktu se tak můžeme setkávat např. s požadavkem označeným jako protiprávní čin²¹ nebo také se dvěma samostatnými požadavky

¹⁹ RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, s. 402-404.

²⁰ PETR, Pavel. *Závazky z deliktů v novém občanském zákoníku* [online]. Slide Player [cit. 9. srpna 2015]. Deliktní právo. Dostupné na <<http://slideplayer.cz/slide/2328310/>>.

²¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 261.

označené jako protiprávnost a jednání (dále záležející v konání, opomenutí či v přičtení jednání třetí osoby).²²

O *újmě* a jejím obsahu, resp. definici, již bylo pojednáváno výše. V kontextu povinnosti nahradit nemajetkovou újmu tak musí být logicky naplněna definice újmy nemajetkové.

Příčinná souvislost neboli také kauzální nexus znamená v nejobecnější rovině to, že újma je přímým následkem deliktu. NOZ (na rozdíl od SOZ) sice umožňuje sankcionovat i případy, kdy je újma způsobena náhodou, avšak vychází se z podmínky, že škůdce dal k náhodě ze své viny podnět.²³

Zavinění představuje vnitřní psychický stav škůdce k jeho jednání a také k následkům tohoto jednání, přičemž může mít formu nedbalosti nebo úmyslu. NOZ stanovuje, že zatímco povinnost nahradit jinému újmu v sobě zahrnuje povinnost k náhradě škody vždy, nemajetková újma tuto povinnost zakládá jen v případě, bylo-li to výslovně ujednáno nebo stanovuje-li to zvlášť zákon. Za splnění těchto podmínek se pak povinnost poskytnout její náhradu posoudí obdobně podle ustanovení o povinnosti nahradit škodu. To jinými slovy znamená, že ne vždy se bude vyžadovat pro vznik povinnosti nahradit nemajetkovou újmu zavinění. Jeho absence bude přípustná v případě porušení povinnosti ze smlouvy, nikoliv však při porušení povinnosti stanovené zákonem.²⁴ Při porušení povinnosti stanovené zákonem pak postačí zavinění ve formě nedbalosti, které se presumuje v podobě zákonné domněnky. Pokud vznikla nemajetková újma porušením dobrých mravů, které k zákonné povinnosti náhrady újmy řadíme, její zavinění musí být ve formě úmyslu.²⁵

Stará právní úprava užívala pro povinnost k náhradě újmy termín odpovědnost za škodu, pod kterou byla subsumována i povinnost k odčinění nemajetkové újmy. Účinností NOZ tedy došlo ke změně terminologie odrážející i celé pojetí charakteru povinnosti k náhradě újmy. Zatímco NOZ na tuto povinnost nahlíží jako na sankci, která vzniká zároveň s deliktem, SOZ ji determinoval jako sekundární odpovědnost vznikající na základě porušení povinnosti primární (vedle a namísto které pak

²² PETR, Pavel. *Závazky z deliktů v novém občanském zákoníku* [online]. Slide Player [cit. 9. srpna 2015]. Předpoklady subjektivní odpovědnosti. Dostupné na <<http://slideplayer.cz/slide/2328310/>>.

²³ RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, s. 405.

²⁴ BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055- 3014). Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1499 (§ 2894 občanského zákoníku).

²⁵ Dále § 2909 NOZ rozvádí, že bylo-li vykonáváno své právo, ke vzniku povinnosti nahradit újmu porušením dobrých mravů se v tomto případě vyžaduje úmysl, jehož hlavním účelem bylo právě poškození jiného.

existuje), ať už ta byla stanovena zákonem nebo založena smlouvou.²⁶ Namísto koncepce duality civilního deliktu vlastní současné právní úpravě tak zakotvovala jeho jednotnost. Povinnost k náhradě nemajetkové újmy (resp. odpovědnost za škodu) tak vznikala za existence naplnění požadavku zavinění nezávisle na tom, ať už se jednalo o následek porušení smlouvy nebo zákona. Odlišná právní úprava platná k současnosti stanovující přísnější požadavky za porušení povinnosti smluvní oproti té zákonné nachází své opodstatnění v jednom z principů soukromého práva (stanoveném v § 3 odst. 2 d) NOZ), tedy, že daný slib zavazuje a smlouvy mají být plněny. Povinnost plnit své (dobrovolně uzavřené) smluvní závazky by tak měla podléhat přísnějšímu režimu, jelikož zde mezi smluvními stranami existuje již před vznikem újmy relevantní právní vztah hodný svému uspokojení.

Co se ostatních předpokladů vzniku povinnosti nahradit újmu týče, jejich teoretické vymezení a charakteristika jinak byly v zásadě shodné za obou právních úprav, což v tomto aspektu umožňuje i nadále vycházet z dosavadní judikatury.

2.3 Jednotlivé případy povinnosti odčinit nemajetkovou újmu stanovené zákonem

2.3.1 O jednotlivých případech povinnosti odčinit nemajetkovou újmu obecně

Povinnost k odčinění nemajetkové újmy tedy dle NOZ může zakládat jak smlouva, tak zákon. Zákon tak (v rámci NOZ) stanovuje v pěti případech. Jedná se o zásah do přirozených práv člověka, poškození věci zvláštní obliby, o případy, jež odůvodňují zvláštní okolnosti, narušení dovolené a narušení členských spolkových práv. Mimoto může být povinnost k odčinění nemajetkové újmy stanovena i jinými zákony či podle Jiřího Švestky dokonce i jinými obecně závaznými právními předpisy.²⁷ Není v rozsahových možnostech této diplomové práce pojednávat i o případech nemajetkové újmy stanovených mimo NOZ, proto se následně budeme zabírat jen těmi, co v NOZ stanoveny jsou.

Nebudeme-li se bát být poněkud přísní, úpravu nemajetkové újmy v SOZ můžeme generálně označit jako nedostačující a také nepřilíš přehlednou. Nejenže navzdory teoretickému rozlišování majetkové a nemajetkové újmy používala pro oba instituty v textu zákona zavádějící termín škoda, škodu charakteru nemajetkové újmy

²⁶ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012. s. 67.

²⁷ HRÁDEK, Jiří. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 871 (§ 2894 občanského zákoníku).

pak upravovala pouze jednotlivě v rámci tzv. typizovaných náhrad v případě újmy způsobené na zdraví či životě jako je náhrada za bolest, náhrada za ztížení společenského uplatnění, jednorázové peněžité odškodnění pozůstalým, náhrada nákladů pohřbu atd.²⁸ a nadále v rámci zásahů do ochrany osobnosti. Všechny tyto případy zakotvené v SOZ můžeme dle současného pojetí souhrnně označit jako případy zásahů do přirozených práv člověka. Současné pojetí však mimo stanovení vícero případů odčinění nemajetkové újmy než jsou zásahy do přirozených práv člověka i samotný katalog odčinění hodných případů v rámci přirozených práv rozšiřuje.

2.3.2 Zásah do přirozených práv člověka

Zásah do přirozených práv člověka představuje jednu z kategorií případů stanovenou NOZ, který může zakládat povinnost k náhradě nemajetkové újmy. Teoretických vymezení, jaká práva jsou označitelná za práva přirozená, je mnoho, a proto nelze jejich výčet či povahu jednoznačně a definitivně vymežit.²⁹ NOZ se s touto skutečností vypořádává tak, že při normování povinnosti k náhradě nemajetkové újmy na přirozených právech odkazuje v § 2956 na svoji část první, tedy část obecnou. V ní je stanoveno, že je chráněna osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv, což jsou zejména práva na život, jeho důstojnost, zdraví, právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a projevy osobní povahy. Jedná se o generální klauzuli s demonstrativním výčtem, čili sem můžeme zařadit i případy další či specifitější, jež se rozličným způsobem týkají např. duševní a tělesné integrity, nakládání s částmi lidského těla za života i po smrti apod.

V části první NOZ jsou také vymezeny nároky, kterých se člověk může domáhat, pakliže dojde k narušení jeho přirozených práv. Je to nárok na upuštění od takovýchto zásahů, tedy nárok zdržovací, a nárok na odstranění jejich následků, tedy nárok reparační. Nárok na odčinění nemajetkové újmy, která se vztahuje i na tzv. duševní útrapy, je pak z tohoto titulu přenechán společně s nárokem na náhradu škody pouze ustanovením o závazcích z deliktů. Těm je také přenechána úprava z hlediska ochrany přirozených práv speciálních nároků, jako jsou nároky při ublížení

²⁸ DOBEŠOVÁ, Lenka. In FIALA, Josef a kol. *Meritum Občanské právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 253.

²⁹ Ačkoliv panuje široce akceptovaná shoda, že přirozená práva jsou taková, jež vyvěrají ze svobody a rovnosti, některé teoretické koncepce jsou vystavěny i na zcela opačném předpokladu, např. jusnaturalistická doktrína o přirozeném právu silnějšího. Viz. LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 54 (§ 3 občanského zákoníku).

na zdraví, usmrcení a dále náhrada nákladů z těchto újem vzešlá (náklady spojené s péčí o zdraví, náklady pohřbu, peněžité dávky za ztrátu na výdělků atd.).

Mimo právě zmíněné musí být pojednáno i o tzv. malé generální klauzuli v § 2971, která sice také může představovat nárok vzniklý na jistém zásahu do přirozených práv, jenže za okolností natolik specifických, resp. zvláštních, že představuje samostatný případ, kdy NOZ nárok na odčinění nemajetkové újmy přiznává. Proto o nárocích opírajících se o toto ustanovení bude více pojednáno v následující podkapitole.

SOZ oproti výše zmíněnému novému pojetí ve své obecné části stanovoval, že v případě zásahu do práv na ochranu osobnosti má dotčený právo na upuštění od takových zásahů, odstranění jejich následků a na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění. Obsah práva na ochranu osobnosti byl zákonem demonstrativně vymezen jako zejména právo na ochranu života, zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, soukromí, svého jména a projevů osobní povahy. Osobnostní právo tak můžeme pojmut jako „*souhrn jednotlivých dílčích práv, jejichž předmětem je osobnost fyzické osoby jako celek, resp. jednotlivé hodnoty tvořící součásti celkové fyzické a morální integrity osobnosti každé fyzické osoby jako individuality...*“³⁰ Z této definice je patrné, že do osobnostního práva spadá i problematika újm souvisejících s poškozením života či zdraví, které byly zvlášť zákonem upraveny v rámci tehdejší odpovědnosti za škodu. V průběhu vývoje soudní praxe se objevil ne zcela žádoucí jev, kdy požadování odčinění konkrétní nemajetkové újmy vzniklé na takových přirozených právech bylo uplatňováno soudní cestou na základě obou těchto odlišných ustanovení. Dvojím hodnocením konkrétního případu se však takový postup dostával do rozporu s obecnou zásadou právní *non bis in idem*, jelikož byl v obou případech hodnocen stejný skutek, ať už nárok z něj vzešlý byl právním jazykem pojmenováván jakkoliv.³¹

Tato situace s sebou nesla i další nežádoucí jevy – byly zde rozdíly ve věcné příslušnosti soudů, nákladech řízení (v případě uplatňování nároků z újmy na zdraví a životě docházelo k osvobození od nákladů řízení), důvodech či účelech žaloby, lhůtě k podání žaloby, možných formách satisfakce, možných (a soudy přiznávaných) výší finanční satisfakce, ale také v přístupu k požadavku na zavinění (bylo vyžadováno jako podmínka pro vznik povinnosti k odčinění újmy pouze na základě

³⁰ KNAP, Karel a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 57.

³¹ RYŠKA, Michal. Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti. *Právní rozhledy*, 2009, roč. 17, č. 16, s. 592.

ustanovení o tehdejší odpovědnosti za škodu, nikoliv ustanovení o ochraně osobnosti).

Na vzniklou situaci rozpačitě reagovaly v průběhu času i soudy. Ústavní soud např. ve svém nálezu dovodil, že pro paušálnost úpravy odčinění újmy spjaté s poškozením života a zdraví nelze vyloučit, že částky nárokovatelné dle SOZ z tohoto titulu budou chápány pouze jako minimální, a v případě, že se budou jevit jako nedostačující, lze se vedle toho domáhat další satisfakce na základě ustanovení určených na ochranu osobnosti.³² NS však v rámci svého rozhodování určil jinak, když stanovil, že právní úprava ochrany osobnosti nedoplňuje ani nerozšiřuje úpravu náhrady újmy, jedná se tedy o dva zcela svébytné a samostatné nároky.³³ Na to navázal i Vrchní soud v Olomouci, kdy tato odlišná ustanovení zákona označil jako samostatné právní prostředky ochrany fyzické osoby, což mělo odůvodňovat nemožnost uplatňovat je vedle sebe na základě totožných skutkových tvrzení.³⁴

Můžeme tak vítat, že vyřešení této poněkud zmatečné situace předeslal NOZ svým komplexním pojetím úpravy újmy na přirozených právech, dle kterého by měl být podobný postup při uplatňování nároků z újmy na přirozených právech vzešlý nemyslitelný a zbytečný.

2.3.3 Poškození věci zvláštní obliby

Poškození věci zvláštní obliby, resp. poškození věci ze svévole nebo škodolibosti, která zakládá škůdci povinnost k náhradě ceny zvláštní obliby, je staronový právní institut znovu zakotvený v § 2969 odst. 2 NOZ. S jeho obdobou jsme se mohli setkat už v OZO, SOZ však tento institut neuznával, resp. neupravoval, a případné poškození věci tak mohlo zakládat škůdci pouze povinnost k náhradě skutečné škody na věci (případně též ušlého zisku), při jejímž určování se vycházelo z její ceny v době poškození bez ohledu na to, zda se přitom jednalo o věc zvláštní obliby či nikoliv.

Pojem zvláštní obliby NOZ dále nespécifikuje, zmiňuje se však o stanovení mimořádné ceny věci, a to tak, že se přihlédne k poměrům nebo zvláštní oblíbě vyvolané jejími náhodnými vlastnostmi. Obsah tohoto pojmu vyložil NSS: „Cena zvláštní obliby předpokládá čistě osobní vztah k určité věci, čímž nabude tato věc

³² nález Ústavního soudu ze dne 4. května 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04

³³ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2007, sp. zn. 30 Cdo 154/2007

³⁴ rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 5. května 2010, sp. zn. 1 Co 2/2010

určitých nahodilých subjektivních vlastností, takže ji nelze nahradit jinou věcí a že věc ta má vyšší cenu jen pro určitou osobu nebo pouze pro určitý kruh osob.“³⁵ Nemajetková újma zde tedy sice vzniká na základě zásahu do statku majetkového charakteru, nicméně spatřována je až v zásahu do citové vazby k této věci. Dle Švestky může jít i o případy, kdy daná věc byla poškozeným zakoupena draž nebo kdy daná věc dosahuje vyšší hodnoty ve spojení nebo při užívání s další věcí poškozeného.³⁶

Tato újma je však natolik specifická, že podléhá přísnějšímu režimu, co se vzniku povinnosti k její náhradě týče. Nestačí zde totiž delikt páchat zaviněně ve formě nedbalosti, která obecně postačuje při porušení právní povinnosti vyplývající ze zákona, ale vyžaduje svévoli či škodolibost coby kvalifikované případy vystupňovaného úmyslu. Zatímco svévole je zaměřená na způsobení škody a osoba poškozeného je škůdci lhostejná, škodolibost se zaměřuje na osobu poškozeného a působí potěšení škůdci v tom, že je činěna právě a konkrétně jemu – škůdci pak bude patrně lhostejná poškozovaná věc.³⁷

Je vhodné také zmínit, že není vyloučeno, aby předmětem režimu náhrady poškození věci zvláštní obliby bylo i zvíře. Pojetí zvířete v NOZ se od předchozí právní úpravy v SOZ zásadně liší tím, že již není považováno za věc. NOZ naopak stanovuje, že živé zvíře věcí není a ustanovení o věcech se na něho použijí jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze. Ačkoliv NOZ ustanovení o náhradě poranění zvířete má (a náhradou pak jsou účelně vynaložené náklady spojené s péčí o zdraví tohoto zvířete), jistě nebude ničemu odporovat nárokování ceny zvláštní obliby poraněného či usmrceného zvířete při splnění požadovaných okolností. To samé platí i pro ustanovení o odčinění osobního neštěstí způsobeného zraněním nebo usmrcením zvířete, pakliže budou naplněny požadavky na náhradu nemajetkové újmy v případech, které odůvodňují zvláštní okolnosti³⁸, o nichž bude dále pojednáváno v následující podkapitole.

³⁵ Viz. VOLNÝ, Karel. *Cena zvláštní obliby v novém občanském zákoníku* [online]. epravo.cz, 17. února 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/cena-zvlastni-obliby-v-obcanskem-zakoniku-96906.html>>., který se dále také zaobírá rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 23. dubna 1937 (SJS) 16875/36.

³⁶ HRÁDEK, Jiří. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 865 (§ 2894 občanského zákoníku).

³⁷ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. s. 504 - 505. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf>.

³⁸ VOJTEK, Petr, In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1149 (§ 2970 občanského zákoníku).

2.3.4 Případy, jež odůvodňují zvláštní okolnosti

Případy vzniku povinnosti k náhradě nemajetkové újmy, jež odůvodňují zvláštní okolnosti, jsou zakotveny v § 2971 NOZ a představují tzv. malou generální klauzuli náhrady nemajetkové újmy. Jedná se opět o zcela nový institut zavedený NOZ v rámci jeho tendence posílit postavení a možnosti poškozeného. V něm naleznou svoji oporu ty případy, které nelze opřít o jiná ustanovení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy (zejména případy zásahů do přirozených práv člověka a náhrady při poškození věci zvláštní obliby) a přesto jsou hodné odčinění. Jedná se buď o případy, kdy nemajetková újma nelze subsumovat pod ustanovení jiná, anebo o případy, kdy subjekt není poškozen bezprostředně, resp. jeho nemajetková újma vznikla až v důsledku způsobení újmy někomu jinému a příčinná souvislost mezi deliktem i jeho újmou je stále zachována.

Podmínkou pro možnost aplikace tohoto ustanovení je předpoklad, že nemajetková újma byla způsobena protiprávním činem za zvláštních okolností odůvodňující to, že způsobená nemajetková újma má být odčiněna každému, kdo ji důvodně pociťuje jako osobní neštěstí nemožné odčinit jinak. NOZ pak demonstrativně uvádí příklady těchto zvláštních okolností, kdy jimi jsou porušení právní povinnosti z hrubé nedbalosti, způsobení újmy úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvlášť zavrženíhodné.

Protiprávnost činu představuje podmínku, že se nejedná o porušení dobrých mravů nebo že nejde o případy zvláštní objektivní povinnosti k náhradě škody za výsledek stanovených v § 2923 až 2950 NOZ. Důležitá právní povinnost coby demonstrativně uvedená modalita zvláštní okolnosti, k jejímuž porušení se musí vázat hrubá nedbalost, znamená porušení takové povinnosti, jejíž relevance je z pohledu ochrany práv poškozeného z jakéhokoliv důvodu zvýšeně významná. Dalšími modalitami jsou pak úmyslné zničení, ublížení nebo jiná zvlášť zavrženíhodná pohnutka, které představují buď okolnosti, v nichž je spatřován motiv pro takové jednání, nebo okolnosti další, vymykající se běžným standardům mezilidských vztahů.³⁹

Formulace, že za těchto zvláštních okolností bude nemajetková újma způsobená protiprávním činem každému, kdo ji důvodně pociťuje jako osobní

³⁹ VOJTEK, Petr, In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1151 (§ 2971 občanského zákoníku).

neštěstí, představuje cestu, jak náhradu nemajetkové újmy mohou nárokovat nejen tzv. oběti primární, ale i oběti sekundární. Jak již bylo naznačeno v úvodním odstavci této podkapitoly, sekundární oběti jsou osoby, které nebyly poškozeny bezprostředně, resp. jejich nemajetková újma vznikla až v důsledku újmy někoho jiného (tedy oběti primární). Z dikce zákona plyne, že je irelevantní, zda primární oběť utrpěla újmu majetkovou či nemajetkovou. Sekundární oběť pak musí utrpět nemajetkovou újmu v podobě osobního neštěstí, přičemž na bližší výklad tohoto pojmu si zřejmě ještě budeme muset počkat v rámci budoucí rozhodovací činnosti soudů.

Sekundární oběti pak můžeme dělit do dvou skupin. Do první z nich patří ti, kteří jsou příbuznými, blízkými nebo jinak vztahově naklonění oběti primární. Do druhé skupiny pak patří ty sekundární oběti, kteří k primární oběti nejsou v žádném příbuzenském, blízkém či obdobném vztahu, ale pojí je k nim pouze způsobení nemajetkové újmy bez dalšího. Tato situace může nastat např. z důvodu, že tyto osoby byly přítomny na místě činu a utrpěly šok z bezprostředního vnímání násilného deliktu, ať už se jedná o náhodné kolemjdoucí či o příslušníky záchranných sborů, zdravotnických zařízení apod.⁴⁰

V souvislosti s tím musíme zmínit, že osobám příbuzným, resp. blízkým, je přiznáván samostatný nárok v § 2959, který vzniká při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví oběti primární. Z hlediska charakteru způsobené újmy se tak jedná o užší ustanovení než je § 2971. Na druhé straně jsou v případech odůvodněných zvláštními okolnostmi stanoveny přísnější požadavky pro vznik nároku k její náhradě. § 2971 tak užijeme opět jen v případech, kdy to není možné z titulu nároku v § 2959.

2.3.5 Narušení dovolené

Přiznání nároku na náhradu nemajetkové újmy způsobené narušením dovolené je nejvýznamnější právní změnou v oblasti cestovního ruchu, která nastala v souvislosti s účinností NOZ. Ve státech Evropské Unie je tento institut spojovaný se službami cestovního ruchu zcela běžně, nicméně SOZ ho nijak neupravoval. Absence takové úpravy vedla k občasné tendenci soudů řešit obdobnou problematiku opět skrze ustanovení o ochraně osobnosti, nicméně toto řešení nebylo

⁴⁰ ZIMA, Petr. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*, 2008, č. 6, s. 216 - 219.

ani systematicky, ani svým praktickým využitím uspokojující.⁴¹

Narušení dovolené představuje nemajetkovou újmu zejména v případech, kdy byl zájezd zmařen nebo zkrácen v důsledku porušení povinnosti pořadatele, za kterou odpovídá. Nemusí se tedy jednat jen o samotné zmaření či zkrácení dovolené, ale narušení dovolené by mělo dosahovat znatelnějších intenzit.⁴² Důvodová zpráva k NOZ také hovoří o požadavku, aby tento institut byl aplikován pouze v případě, že se jedná o dovolenou realizovanou za účelem odpočinku cestujícího, nikoliv např. za účelem školení, konference atd.⁴³

2.3.6 Narušení členských spolkových práv

Spolkem obecně rozumíme dobrovolný a samostatný svazek osob (jeho členů) k naplňování společného zájmu. Jedná se o typ právnické osoby soukromého práva, která umožňuje realizovat ústavně zaručené právo sdružovat, resp. spolčovat se. Pojem spolek byl novou právní úpravou znovu vtělen do právního řádu našeho území (který zde jinak existoval do roku 1950). Oproti staré právní úpravě tak je NOZ nově upraveno i právo člena spolku z narušení jeho práv.⁴⁴

Narušením členských spolkových práv představuje způsobení nemajetkové újmy spolkem svému členu, která je v zákonem daných případech hodná satisfakce. Konkrétně se jedná nárok člena spolku na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění pro případ, kdy tento spolek (či jeho orgán) porušil jeho základní členské právo závažným způsobem.

Zákon kromě vymezení samotného nároku normuje limity pro jeho přiznání, čímž zároveň stanovuje i situace, které daný nárok člena zakládají. NOZ určuje, že soud nárok na zadostiučinění členu nepřizná, nebylo-li právo člena uplatněno v době stanovené pro podání návrhu na vyslovení neplatnosti rozhodnutí spolku a spolkem byla zároveň podána námitka. Dalším limitem je opět za podání námítky spolku neuplatnění práva členem ve lhůtě tří měsíců ode dne právní moci rozhodnutí o

⁴¹ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. s. 456 – 457. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf>

⁴² Nemělo by jít tak například o triviální případy jako jsou příliš hluční klienti ubytovacích kapacit, příliš hrubý či jemný písek na pláži apod., což je po právu pořadateli těchto zájezdů jako základ jejich nároku odmítáno, srov. ŠVEC, Karel. *Náhrada újmy z narušení dovolené* [online]. epravo.cz, 1. října 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nahrada-ujmy-z-naruseni-dovolene-95362.html>>.

⁴³ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. s. 456 – 457. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf>.

⁴⁴ DOBROZEMSKÝ, Václav, STEJSKAL, Jan. *Nevýdělečné organice v teorii*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 110.

zamítnutí návrhu z dalších zákonem stanovených důvodů (např. bylo-li by tím podstatně zasaženo do práva třetí osoby nabytého v dobré víře). Z uvedeného vyplývá, že nárok člena spolku ohledně poskytnutí zadostiučinění je dán jednak v případě, kdy soud vysloví neplatnost rozhodnutí orgánu spolku a porušení základního práva jeho člena je v něm přímo deklarováno, nebo v případech, kdy soud na základě taxativně vyjmenovaných skutečností o rozhodnutí orgánu spolku neplatnost nevysloví, ačkoliv k porušení členských práv prokazatelně došlo.⁴⁵

3. Odčinění nemajetkové újmy

3.1 Způsob a rozsah náhrady

Způsobem a rozsahem náhrady újmy obecně rozumíme to, jak a kolik se bude poškozenému od škůdce hradit. Obecná a zastřešující ustanovení týkající se způsobu a rozsahu náhrady, resp. přesněji řečeno odčinění nemajetkové újmy, v SOZ téměř zcela absentovala. SOZ se v tomto směru omezil pouze na úpravu náhrady škody (jako újmy majetkové), která z povahy věci nebyla na nemajetkovou újmu aplikovatelná.⁴⁶ V rámci nemajetkové újmy byl konkrétní způsob a rozsah náhrady upraven až v rámci jednotlivých specifických případů.

Na rozdíl od tohoto pojetí NOZ výslovně stanovuje způsob a rozsah náhrady jak pro újmu majetkovou, tak nemajetkovou. V § 2951 odst. 2 je zakotveno, že nemajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Důvod výběru takového pojmosloví pro nemajetkovou újmu je spatřován v tom, že škoda lze plně nahradit vzhledem k její samotné majetkové podstatě (uvedením v předešlý stav či v penězích), nemajetkovou újmu lze za pomoci jakéhokoliv prostředku nápravy pouze zmírnit, resp. poskytnout poškozenému určitou satisfakci. To taktéž vyplývá z její samotné povahy, protože nemajetková újma často představuje újmu na zcela odlišných statcích, než jsou takové, které mohou být zároveň prostředkem k její nápravě.

Zadostiučinění pak má být poskytováno v penězích, není-li zajištěn jiný způsob skutečného a dostatečně účinného odčinění nemajetkové újmy. Pokud nemajetková újma vznikne zásahem do statků nemajetkové povahy, je zřejmé, že

⁴⁵ DOBROZEMSKÝ, Václav, STEJSKAL, Jan. *Nevýdělečné organizace v teorii*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 131.

⁴⁶ V podkapitole 3.2.2 je však probírán náleze Ústavního soudu ze dne 5. května 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11, který tuto tezi prolomil.

tyto statky budou posléze majetkem obtížně ohodnotitelné. Právě z toho důvodu plyne z dikce zákona upřednostňování výše zmíněného způsobu náhrady. Bude se tak často jednat např. o satisfakci morální. Např. informační brožura Ministerstva spravedlnosti k náhradě újmy v novém občanském zákoníku uvádí jako možnou formu zadostiučinění omluvu novin za lživé informace z jejich titulní strany způsobilé přivodit pomlouvané osobě nemajetkovou újmu, přičemž je však relevantní, zda ta byla opět učiněna na titulní či poslední straně takových novin.⁴⁷ Tato skutečnost, domnívám se, klade apel na iniciativní chování ze strany škůdců, v jejichž zájmu by mělo být vynaložení co největšího úsilí k takovému odčinění jimi spáchané nemajetkové újmy, které bude na jedné straně dostatečně efektivní a na straně druhé nemusí automaticky představovat výrazný zásah do majetkové sféry škůdců.

Peněžitá forma zadostiučinění má tedy v NOZ subsidiární povahu. Jediným obecně stanoveným kritériem (stejně tak jako pro jiné skutečné a dostatečně účinné odčinění nemajetkové újmy) je pro její výši přiměřenost. Přiměřenost je kritériem sice na jedné straně možná zavádějícím, na straně druhé s jistotou představuje možnost zohlednit všechny konkrétnosti daného případu, což je jistě obzvláště v této problematice vítaným aspektem.

3.2 Náhrada při újmě na přirozených právech člověka

3.2.1. Náhrada při újmě na přirozených právech člověka obecně

Co je to újma způsobená na přirozených právech člověka, resp. co představuje zásah do přirozených práv člověka, na jehož základě nemajetková újma vzniká, již bylo řečeno v podkapitole 2.3.2. To samé platí o pojetí této újmy na přirozených právech v novém i starém občanském zákoníku. V této části se však budeme zabírat odčiněním takové újmy, a to v kontextu způsobu, rozsahu či specifik s nimi souvisejícími.

V § 2956 až § 2957 NOZ je stanoveno, že zásahem do přirozených práv se nahradí škoda i nemajetková újma, která může mít i podobu duševních útrap. Co se týče způsobu a výše přiměřeného zadostiučinění, musí být určeny tak, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné. Demonstrativně je za tyto okolnosti uváděno zavinění ve formě úmyslu, a to zejména při použití lsti, pohrůžky, zneužitím

⁴⁷ *Náhrada újmy v novém občanském zákoníku* [online]. Nový občanský zákoník [cit. 9. srpna 2015]. Nemajetková újma. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/MS_brozura_nahrada_ujmy.pdf>.

závislosti poškozeného na škůdci, uváděním zásahu ve veřejnou známost způsobující násobení jeho účinků, nebo v důsledku diskriminace či při jiných obdobně závažných důvodech. Také se má vzít v úvahu obava poškozeného ze ztráty života či vážného poškození zdraví za předpokladu, že tuto obavu vyvolala hrozba nebo jiná příčina. Jedná se toliko o obecná ustanovení, vůči kterým jsou ustanovení týkající se náhrady při ublížení na zdraví a při usmrcení speciální, jelikož představující zásahy do specificky vymezených druhů přirozených práv. Ohledně způsobu a rozsahu dále obecně platí výše zmíněný koncept vztahující se obecně na rozsah a způsob odčinění nemajetkové újmy v NOZ, tedy, že přiměřené zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích pouze, pokud nebylo zajištěno jiným způsobem skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy.

SOZ normoval v rámci této problematiky právo na odčinění nemajetkové újmy způsobené zásahem do osobnostních práv na základě svých obecných ustanovení zakládajících nárok na přiměřené zadostiučinění (co se jimi rozumělo opět viz. podkapitola 2.3.2). Dále již nebylo specifikováno, co to zadostiučinění je, a to samé platilo o jeho přiměřenosti, nicméně dle dalšího výkladu zákona se mělo jednat o plnění poskytnuté dotčené osobě ve formě morální nebo peněžité.⁴⁸ Peněžitá forma zadostiučinění přicházela v úvahu jen, pokud by se jiná forma zadostiučinění nejevila dostatečnou – zejména pro značnou míru snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve společnosti. Výši zadostiučinění pak v tomto případě měl určit soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.

V porovnání obou úprav náhrady při újmě na přirozených právech můžeme i přes jejich odlišnosti (taktéž již popsané v podkapitole 2.3.2) spatřovat shodnou charakteristiku vlastní aspektu způsobu odčinění. NOZ i SOZ shodně preferují jinou než materiální satisfakci. V této souvislosti je vhodné zmínit rozhodnutí NS, jež bylo sice učiněno za staré právní úpravy, nicméně je právě pro souhlasnost obou úprav aplikovatelné i za právní úpravy současné. Tou bylo stanoveno, že při určování přiměřeného zadostiučinění je relevantní také to, nakolik si poškozený způsobenou újmu nahradil sám. Jednalo o situaci, kdy bylo v rámci přestupkového řízení rozhodnuto ve prospěch poškozeného, a škůdci byla uložena pokuta. Poškozený

⁴⁸ KNAP, Karel a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 180.

posléze sám rozšířil hodnotu svého zadostiučinění o morální satisfakci tím, že výsledek tohoto řízení zveřejnil.⁴⁹

3.2.2 Náhrada při ublížení na zdraví

Zdraví představuje statek, jemuž se za současné úpravy dostává i v rámci soukromého práva široké ochrany. O jeho významnosti svědčí již fakt, že NOZ ve svém § 3 odst. 2 stanovujícím, na jakých zásadách zejména soukromé právo spočívá, je právo na ochranu života a zdraví řazeno v demonstrativním výčtu hned na prvním místě.

Prostředkem odčinění újmy způsobené na zdraví byla NOZ zvolena peněžitá náhrada. Ta by měla být takového rozsahu, aby plně vyvážila vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy či v případě vzniku překážky lepší budoucnosti i ztížení společenského uplatnění. Pokud však není možné náhradu takto určit, má se stanovit podle zásad slušnosti. NOZ dále stanovuje nároky třetích osob při zvlášť závažném ublížení na zdraví poškozeného, ty se však shodují s nároky při usmrcení, a proto o nich bude pojednáno až v následující podkapitole.

Smyslem odčinění vytrpěné bolesti neboli bolestného je mimo odčinění samotného bolestivého stavu nově i odčinění tzv. bolesti v širším smyslu. Tou může být s ním spojená určitá míra nepohodlí, stresu či obdobných obtíží. Ztížením společenského uplatnění pak rozumíme následky vyvěrající z nemajetkové újmy na zdraví, jež mají prokazatelně, trvale a pravděpodobně již neměnně (či ve výhledové době ustáleně) nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného ve společnosti. Účel poskytnutí peněžité náhrady představuje opět možnost poškozeného opatřit si prostřednictvím získaných finančních prostředků náhradní požitky, které mohou zmírnit jeho strádání z újmy na statcích v leckterých případech již neobnovitelných.⁵⁰

SOZ upravoval tzv. škodu na zdraví v mnohém odlišně. Ve svém § 444 sice shodně stanovoval, že se při ní jednorázově odškodňují bolesti a ztížení společenského uplatnění. O jiných než těchto nárocích ze způsobené nemajetkové újmy na zdraví se však již nezmiňoval, a tak byl rozsah nároků značně oproti současné právní úpravě limitován. Dále výslovně odkazoval při posuzování

⁴⁹ Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. srpna 2012, sp. zn. 30 Cdo 1152/2012 komentovaného v publikaci VRAJÍK, Michal. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2014, s. 691.

⁵⁰ KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 198 - 199.

konkrétních případů a výše těchto nároků na vyhlášku Ministerstva zdravotnictví vydanou po dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí, kterou se rozuměla Vyhláška Ministerstva zdravotnictví, kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami⁵¹ (dále jen „bodová vyhláška“).

Bodovou vyhlášku tedy můžeme ve stručnosti uvést jakožto podzákonný právní předpis, který dále vymezoval bolest (ať už při způsobené škodě na zdraví, při jejím léčení nebo při odstraňování jejích následků) a ztížení společenského uplatnění (odčinění za následky škody na zdraví, které jsou trvalého rázu a mají prokazatelně nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného v životě a ve společnosti), jež jsou hodné odčinění, a na základě bodového systému přiznával ekvivalentní finanční částky za odčinění jejich konkrétních podob. Ve svých přílohách tak bodová vyhláška přiznávala konkrétním podobám bolestného a ztížení společenského uplatnění, resp. konkrétním podobám újmy na zdraví, určitý počet bodů. Pokud konkrétní podoba újmy na zdraví v rovině bolestného v příloze absentovala, měla se použít úprava takové podoby újmy, která se dala s posuzovanou škodou po stránce bolesti co nejvíce srovnávat. Stejný postup platil i v případě ztížení společenského uplatnění. Bodové ohodnocení se mělo vymezovat vždy lékařským posudkem primárně vypracovaným ošetřujícím lékařem pro účely bolestného až v době stabilizace bolesti a pro účely ztížení společenského uplatnění jeden rok poté, co došlo k újmě na zdraví.

Co se týče výše odčítání újmy na zdraví za staré právní úpravy, každý bod představoval hodnotu 120 Kč. Pro představu - zlomenině dolní čelisti bylo přisuzováno 20 bodů (2 400 Kč), poranění břišní aorty 250 bodů (30 000 Kč) a ztrátě dolní končetiny v podobě traumatické amputace v kyčelním kloubu 350 bodů (42 000 Kč). V rámci ztížení společenského uplatnění například ztráta jazyka představovala 1000 bodů (120 000 Kč) a úplná ztráta vlasů po skalpaci 150 bodů (18 000 Kč) u muže a 450 bodů (54 000 Kč) u ženy. Z uvedeného je patrné, že výše odčítané újmy na zdraví, resp. jí způsobené bolesti a ztížení společenského uplatnění, nebyla příliš vysoká a také se (nejen) z tohoto důvodu těšila poměrně rozsáhlé kritice. Bodová vyhláška sice zakotvovala možnost tato odčinění za mimořádných okolností přiměřeně zvýšit a dále stanovovala i konkrétní případy, za kterých se má finanční

⁵¹ vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů

ekvivalent k přiděleným bodům procentuálně v určitém rozmezí zvýšit vždy⁵², soudy však často byly k odvážnějšímu zvyšování vyhláškou paušalizované náhrady skoupé. O nedostatečnosti celé úpravy svědčil i fakt již popsáný v kapitole 2.3.2, že v mnoha případech se poškození dovolávali odpovídajícího finančního zadostiučinění i prostřednictvím žaloby na ochranu osobnosti za zásah do jejich přirozených práv. Jakkoliv byl však tento jev nešťastně právem či praxí uchopen, představoval možnost, jak bodovou vyhláškou nesvázaně zohlednit konkrétnosti daného případu, což je u snahy zmírnit újmu na nemateriálních statcích charakteristických pro svoji individuálnost nezbytné. Je totiž neoddiskutovatelně rozdílné, zda např. ztrátu jazyka utrpěl člověk uplatňující se na poli pracovním (což můžeme označit jako dílčí výseč společenského uplatnění) v zaměstnáních spjatých s jazykovým projevem (např. tiskoví mluvčí, moderátoři, zpěváci) či v zaměstnáních zaměřených na čistě manuální úkony (dělníci, klempíři, zahradníci atd.).

Úprava NOZ přinesla se zrušením bodové vyhlášky v rovině odčinění ublížení na zdraví zásadní změnu. Ač po ní však bylo voláno, představovala i vlnu obav, jak se situace ohledně problematické výměry finančního odčinění v konkrétních případech nemajetkové újmy bude bez jakéhokoliv dalšího vodítka než je samotné slovo zákona spočívající na pojmově vágních pilířích „plné peněžité vyvážení nemajetkové újmy“ a „určení výše náhrady podle zásady slušnosti“ řešit. V úvahu pro řešení této situace připadaly možnosti jako je neoficiální řízení se již zrušenou bodovou vyhláškou, pozvolné vytváření systematického mechanismu prostřednictvím judikatury, dobrovolná inspirace ze zahraniční judikatury či vytvoření nového dokumentu stojícího svou povahou mimo právní řád. Vývoj této problematiky se nakonec uchýlil k poslední variantě ze zmiňovaného. Ostatně i důvodová zpráva k NOZ uvádí, že se v prvé řadě opouští pojetí, kdy sazebník výše náhrad stanovoval zákon nebo dokonce podzákoný právní předpis, které sice zjednodušovalo soudcům jejich rozhodování, nicméně odpovědnost za to, aby toto rozhodnutí bylo v konkrétním případě spravedlivé, nemůže ze soudce nikdo sejmut. Dále v ní bylo uvedeno, že i přes „snahu o nivelizaci soukromého života v jeho rozmanitostech nevyvolá nic jiného, než rigor nesrovnávající se s povahou jednotlivých případů“, není zde žádná překážka, aby se moc soudní usnesla na zásadách, podle níž bude v budoucnu postupováno, pokud zástupci soudní moci pociťují potřebu tabulek, vzorců

⁵² Například vyžadovala-li léčba újmy na zdraví náročný způsob léčení (zejména infekce rány prodlužující její dobu), zvýšilo se ohodnocení způsobené újmy až o 50% (dle § 6 odst. 1 a) bodové vyhlášky).

nebo klíčů vytvořenou speciálně pro tyto účely.⁵³ Výsledkem této potřeby představitelů soudní moci evidentně opravdu existující je metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (dále jen „metodika“) vypracovaná Nejvyšším soudem ve spolupráci se Společností medicínského práva, zástupci pojistitelů a dalších právnických a lékařských profesí. Jedná se tedy o materiál, který svou povahou není a ani nemůže být závazný, nicméně Nejvyšší soud doporučuje soudům, aby ji ve sporech o náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění využívaly a v rozhodnutí z nich vzešlých zdůvodnily svůj postup podle pravidel, která v ní jsou stanovena.⁵⁴ Nicméně i přes nezávaznost z hlediska právního je třeba si uvědomit, že z hlediska soudního systému vahou role občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu, kterými byla metodika projednána, se jedná o materiál, který je závazný fakticky. Navíc tak metodika představuje i opěrný materiál pro mimosoudní řešení sporů, což je jistě vítaným rysem nově vlastním již i nové právní úpravě.⁵⁵

Co se týče konceptu vyvážení bolestí tak, jak ho nově pojala metodika, byl přejet princip bodového ohodnocení ze staré právní úpravy. Metodika však v první řadě zahrnuje i odčinění již zmíněné bolesti v širším smyslu, pozměnila bodové proporce mezi jednotlivými bolestivými stavy a samotným bodům pak přiznává vyšší finanční ohodnocení, které již není stanoveno pevnou částkou, ale procentuálním vyjádřením (konkrétně 1 %) hrubé měsíční nominální mzdy v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž nárok vznikl. To tedy za již uplynulý rok 2014, kdy byla tato právní úprava v účinnosti, činilo částku 251, 28 Kč.

Namátkově pro rovnání se starou úpravou; za zlomeninu dolní čelisti je stanoveno ohodnocení (bez dislokace) 30 bodů (7 538 Kč), za poranění břišní aorty ohodnocení 300 body (75 380 Kč), za traumatickou amputaci dolní končetiny v kyčelním kloubu ohodnocení 400 body (100 512 Kč). Ačkoliv došlo ke značnému zvýšení částek náležejících za konkrétní podoby újm na zdraví, jsem toho názoru, že jejich výše je stále dosti neuspokojivá. Bolestné sice nemusí být jedinou částkou

⁵³ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. s. 503 – 504. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf>

⁵⁴ *Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku)* [online]. Nejvyšší soud, [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Metodika>.

⁵⁵ MALÍŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví – zatím z části nehotová, ale velmi užitečná* [online]. epravo.cz, 13. května 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-zatim-zcasti-nehotova-ale-velmi-uzitecna-94311.html>>.

poskytnutou za způsobenou zdravotní újmu, protože se k ní může přidat i na nárok vzešlý ze ztížení společenského uplatnění pro stejnou zdravotní újmu (jak by tomu patrně bylo u posledního ze zmíněných případů – tedy u traumatické amputace dolní končetiny v kyčelním kloubu), musíme mít na paměti, že v řadě případů, kterých bude možná i většina, bude odčinění právě vytrpěných bolestí jedinou újmu odčínující částkou, jelikož zranění nebude vykazovat trvalých následků. To může být patrně první případ z příkladmo vyčíslených – zlomenina dolní čelisti bez dislokace. Je pak tedy otázkou, zda částka 7 538 Kč dosahuje výše „plně vyvažující“ bolest, jak by tomu mělo být dle zákonné díkce být. Dle mého názoru tomu tak není, ačkoliv došlo v tomto konkrétním případě v porovnání se starou právní úpravou k navýšení odčinění ve výši 5 135 Kč, tedy došlo ke zvýšení více než trojnásobnému. Objevují se však názory, že jednotlivé počty bodů by se měly navýšit ještě i za současné situace dvojnásobně až trojnásobně znovu⁵⁶, k čemuž se přikláním i já.

Další podstatnou změnou zavedenou metodikou je skutečnost, že subjektem vypracovávajícím lékařský posudek nemusí primárně být ošetřující lékař, ale jakýkoliv znalec v oboru zdravotnictví a odvětví odškodňování nemajetkových újm na zdraví. K této změně vedl především fakt, že ošetřující lékaři neměli dostatek znalostí, zkušeností nebo času k vypracování tohoto specifického lékařského posudku.

Metodika oproti bodové vyhlášce pak dostala dalších změn týkajících se posuzování a klasifikování jednotlivých bolestivých stavů včetně možnosti zvýšení výší odčinění za ně. Zajímavou a jistě vítanou novinkou pak je i upuštění od pojetí ohodnocování ztrát orgánů či končetin (ať už ve funkčním či anatomickém smyslu). Ty již nepředstavují limit, který by nemohlo přesáhnout ohodnocení mnohočetných poranění spjatých s intenzivnější bolestí a náročnější léčbou, než by představovalo jejich samotné odnětí.⁵⁷

Co se pak týče pojetí ztížení společenského uplatnění, metodika vytvořila zcela nový koncept odvracející se od dosavadního etiologického přístupu, který tak nespočívá pouze na odborném lékařském klasifikování újmy, ale i na jejím následku

⁵⁶ MALIŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví – zatím z části nehotová, ale velmi užitečná* [online]. epravo.cz, 13. května 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-zatim-zcasti-nehotova-ale-velmi-uzitecna-94311.html>>

⁵⁷ MALIŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví – zatím z části nehotová, ale velmi užitečná* [online]. epravo.cz, 13. května 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-zatim-zcasti-nehotova-ale-velmi-uzitecna-94311.html>>.

odrážejícím se ve společenském životě. Metodika tak pojímá lépe definovaný a způsobené újmy na zdraví přiřazený rozsah postižení či omezení jak v rovině obecné (tedy ve vztahu k průměrnému poškozenému), tak v rovině individuální (tedy s možností přihlídnout k jednotlivým specifikům daného případu). Tyto nově zohledňované prvky se pak týkají nejrozličnějších aspektů lidského života⁵⁸, jejichž poznamenání v důsledku újmy na zdraví může zapříčinit omezení možnosti jedince realizovat se ve společnosti. Je jimi tak například schopnost naslouchání, psaní, schopnost zvedání a nošení předmětů, schopnost reprodukce, vzdělávání a přípravy na práci, ekonomická soběstačnost atd., které jsou v rámci systematiky metodiky dále řazeny do jednotlivých kapitol (např. péče o sebe, komunikace, pohyblivost...). Je třeba dodat, že sama metodika už ve své preambuli uvádí, že do budoucna není vyloučena její úprava či změna cestou aktualizace tak, aby co nejlépe bylo naplněno cílů, které má plnit. Jedna z prvních úprav v její zatím krátké době existence se dotkla právě ztížení společenského uplatnění, kdy do ní byl posléze navíc vtělen „váhový“ algoritmus představující nastavení pravidel pro stanovení váhy výše zmiňovaných aspektů lidského života.⁵⁹

Pakliže jsem zmínila, že metodika představuje opěrný materiál pro mimosoudní řešení sporů, přičemž nemusím zdůrazňovat, jak je podpora mimosoudního řešení sporů obecně významná, je třeba konstatovat, že text metodiky, jeho systematika a způsob aplikace na konkrétní případy jsou pro běžného občana jen stěží srozumitelné. Pokud však opravdu chceme, aby metodika byla aspektem mimosoudní řešení sporů reálně usnadňující, musíme se zároveň samozřejmě snažit o zpřístupnění její srozumitelnosti i neodborné veřejnosti, ačkoliv

⁵⁸ Ty jsou definovány v pro účely metodiky upravené 3. části Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví, což je dokument vytvořený Světovou zdravotnickou organizací.

⁵⁹ Např. Daniel Malíš kriticky hodnotí stav před vtělením tohoto váhového algoritmu do textu metodiky jako „princip černé skříňky“, kdy sice bylo možné zjistit výsledné procentní omezení poškozeného ve všech oblastech lidského života, ale nikoliv už způsob, jak se k němu matematicky dostat. Metodika stanovovala, že toto výsledné procentní omezení se zjistí jako tzv. vážený průměr jednotlivých kapitol, aniž však bylo dále uvedeno, jaká je váha každé z nich a jakou mají váhu i aspekty do nich spadající. Metodika pak již jen odkazovala pro účely výpočtu výsledného procenta na webové rozhraní www.ztizeni.cz, které mělo být schopno daný výsledek po zadání potřebných údajů předložit jeho uživateli samo. Viz. MALÍŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podruhé – publikován dosud neveřejný algoritmus* [online]. epravo.cz, 14. dubna 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-podruhe-publikovan-dosud-neverejny-algoritmus-97569.html>>. Avšak ani po vtělení tohoto váhového algoritmu situace není zcela bezproblémová, více viz. MALÍŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví počtvrté – jak se (ne)lze domoci praktického výpočtu* [online]. epravo.cz, 16. června 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-poctvrte-jak-se-nelze-domoci-praktickeho-vypoctu-98145.h>>.

do mimosoudního řešení sporů mohou být zahrnuti i právní zástupci oprávněných a povinných subjektů, pojistitelé či jiné v právu se orientující subjekty. Je však otázkou, zda se nejedná o úkol sice žádoucí, ale nerealizovatelný nebo realizovatelný jen velmi obtížně, přihlédneme-li k náročnosti samotného uchopení dané problematiky do obecně fungujícího mechanismu tabulkovitého či vzorcovitého rázu.

Vytvoření ideálního systému pro odčiňování imateriální složky újmy na zdraví je velmi obtížnou záležitostí, která se pravděpodobně vždy bude potýkat se snahou o další a další zlepšování. Ačkoliv stará právní úprava představovala svým pojetím jasnou, stručnou a přehlednou opěru pro možnost stanovení výše peněžitého odčinění újmy na zdraví, její další vlastnost – velmi chabá možnost zohlednění konkrétností případů a individuálních aspektů – ji předurčila k upuštění od ní. To bylo pojeno i s faktem, že systém výší náhrad byl stanoven podzákoným právním předpisem. Leckdo by sice mohl namítnout, že nezáleží na tom, zda tuto výši určuje dokument stojící v právním řádu jako podzákoný právní předpis či dokument stojící mimo něho, pokud je závazný fakticky.⁶⁰ Je třeba si však uvědomit, že pokud se jedná o záležitost tak individuální, jakou náhrada újmy na zdraví bezesporu je, je nejspíše žádoucnější ponechat rozhodnutí o její výši na subjektech přímo projednávající daný případ, tedy soudcích, potažmo moci soudní jako takové.⁶¹ Metodika nyní spjatá s novou právní úpravou je tak v mnohých aspektech nutným a vítaným krokem kupředu, který s sebou nevyklučuje změny umožňující do budoucna popostoupit ještě dál. A tak se možná v budoucnu dočkáme ještě dalšího nárůstů výší náhrad v konkrétních případech, zpřehlednění textu a jeho srozumitelnosti, aby byla snáze využitelná i pro laickou veřejnost a účely mimosoudní vypořádání,

⁶⁰ Dle čl. 95 odst. 1 Ústavy je pro soudce však podzákoný právní předpis závazný jen do té doby, dokud neposoudí jeho nesoulad se zákonem, mezinárodní smlouvou nebo dovozeně i ústavním pořádkem, kam spadají i ústavní principy. V takovém případě mají soudci možnost podzákoný právní předpis neaplikovat. O tom více viz. kapitola 4.

⁶¹ Tento verdikt je však diskutabilní. S mým názorem zmíněným v textu se ztotožňují i tvůrci NOZ, jak vyjádřili ve své důvodové zprávě viz. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. s. 503-504. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf> Objevují se však i názory opačné a nutno uznat, že stojí taktéž na pozornosti hodných argumentech. Jejich obsahem je to, že úkolem a pravomocí soudů je soudit, rozhodovat o skutečnostech již nastalých a v případě Nejvyššího soudu pak i sjednocovat judikaturu, nikoliv se v tomto aspektu jakkoliv předběžně realizovat vůči jednotlivým případům k soudu došlým až v budoucnu. Dalším argumentem pak může být skutečnost, že prostor pro zhodnocení konkrétností daného případu vedoucí ke spravedlivému rozhodnutí soudce omezuje Metodika stejně, jako to dělala bodová vyhláška tím, že jí je soudce fakticky vázán (přihlédneme-li k jejich právní povaze, nikoliv konkrétnímu obsahu). Viz. KRÍSTEK, Lukáš. *Nejvyšší soud nahrazuje judikaturu a obchází moc zákonodárnou a výkonnou* [online]. Jiné právo, 29. dubna 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2014/04/lukas-kristek-nejvyssi-soud-nahrazuje.html>>

případně zpřesnění terminologie a dalšího, po čem je v současnosti voláno.⁶²

K újmě na zdraví se pak mohou vázat další nároky, které v některých rysech obdobně, v některých odlišně, zakotvuje jak NOZ, tak SOZ. Můžeme však souhrnně říci, že NOZ je ve v jejich stanovení a dalším vymezení opět širší. Tyto nároky jsou také někdy teorií souhrnně označovány za majetkovou či materiální složku institutu nemajetkové újmy pro svůj charakter spočívající v účelu pokrytí škody vzniklé v důsledku zásahů do integrity člověka.⁶³ V současné právní úpravě to jsou *náklady spojené s péčí o zdraví*, peněžité dávky (*náhrady za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti a po jejím skončení* či *náhrada za ztrátu na důchodu*). Další nároky z ublížení na zdraví pak mohou být založeny i třetím osobám. Jedná se jak opět o *odčinění duševních útrap ze zvlášť závažného ublížení na zdraví* a usmrcení osobám blízkým, tak *nahrazení prací bezplatně konaných poškozeným* pro tyto třetí osoby.

Náhrada vynaložených nákladů spojených s péčí o zdraví poškozeného či *s péčí o jeho osobu nebo jeho domácnost* představují dle NOZ nárok toho, kdo je účelně vynaložil. Po škůdci lze žádat složení přiměřené zálohy na tyto náklady předem, tedy ještě před jejich vynaložením. SOZ se v této problematice omezil na zakotvení nároku, že tomu, kdo je vynaložil, se při škodě na zdraví hradí účelné náklady spojené s léčením.

Z obou právních úprav je pak patrné, že je jedno, kdo tyto náklady vynaložil, nemusel je tedy vynakládat samotný poškozený a ani výlučně jemu jejich náhrada nemusí být hrazena. Nárok tak vzniká osobě, která tyto náklady vynaložila fakticky. Může se tak jednat o přímý nárok osoby blízké nebo i např. zdravotnického zařízení (vždy však za předpokladu, že vynaložené náklady nebyly již kryty všeobecným zdravotním pojištěním⁶⁴).⁶⁵

⁶² Např. Karel Eliáš pak v souvislosti s vytvořením nové soukromoprávní kodifikace umožňující i změnu a zpřesnění terminologie vysvětluje svůj názor, že navzdory ustálenému výkladu pojmu ztížení společenského uplatnění by se pro označení tohoto jevu tkvícího z nemajetkové újmy více patřilo označovat jej za ztížení životního uplatnění, neboť újma na zdraví může mít svůj přesah i do jiných než pouze společenských sfér realizace jedince v jeho životě. Ačkoliv se k této připomínce také přikláním, je zároveň nutné dodat, což ostatně konstatuje i sám Eliáš, že pokud tento termín ustáleně vnímá judikatura coby označení souhrnu žádoucích atributů spadajících do ztížení nejen společenského, ale i životního uplatnění, jeho užívání tak v praxi není fakticky závadné. Viz. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. I. svazek. § 1–487*. Praha: Linde, 2008, s. 998.

⁶³ KOBLIHA, Ivan a kol. *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. s. 156.

⁶⁴ Ve smyslu zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Dalším aspektem, ve kterém se shodují obě právní úpravy, je kritérium účelnosti ohledně těchto nákladů. Judikatura za takové ustáleně uznává např. náklady spojené s rehabilitační léčbou, náklady spojené s přibráním ošetřovatele, náklady spojené s přilepšením na stravě, náklady na dietní stravování nebo náklady nejbližších příbuzných poškozeného spojené s návštěvami nemocného v nemocnici.⁶⁶

V čem se však nová právní úprava vyděluje od té předchozí, je výslovně zakotvená možnost žádat účelně vynaložené náklady spojené nejen s péčí o zdraví poškozeného, ale i o jeho osobu a domácnost. Tuto skutečnost můžeme na základě dosavadního vývoje praxe a judikatury označit za velmi zdařilý krok, který by měl předejít dalšímu komplikovanému vývoji. Zakotvení nároku na účelně vynaložené náklady slovem zákona pouze „spojené s léčením“ v SOZ totiž působil aplikační potíže soudům, což bylo posléze patrné na jejich vzájemně si protirečící rozhodující praxi.⁶⁷ Obecně však můžeme shrnout, že se těmito náklady rozuměly takové výdaje, jejichž vynaložení je nutné k opětovnému dosažení zdraví (příčemž jeho dosažení v definitivním smyslu nemusí být podmínkou).⁶⁸ Jinými slovy můžeme rozvést, že se jedná o náklady sloužící k obnovení zdraví poškozeného, zlepšení jeho zdravotního stavu nebo zabránění dalšímu zhoršování stavu zdraví, kterým poškozený na základě utrpěné nemajetkové újmy oplýval. Za naplnění těchto předpokladů, a to pouze za nich, pak bylo možno zakládat si i nárok na náhradu nákladů vynaložených na pomoc v domácnosti poškozeného i na péči o jeho osobu. To však představovalo vznik nežádoucí situace tkvící v nemožnosti nárokovat si náklady spojené s péčí o poškozenou osobu nebo jeho domácnost formou tzv. renty v případech, kdy sice léčba na zdraví ublíženého byla již ukončena, nicméně péče byla na základě způsobení nemajetkové újmy nadále a neustále potřebná.⁶⁹ Přelomový způsob řešení této situace pak poskytl Ústavní soud svým náležením z roku 2012, podle kterého sice také „nárok uplatněný stěžovatelem jako tzv. renta není možno zahrnout

⁶⁵ ŠKÁROVÁ, Marta. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1169-1170 (§ 420 občanského zákoníku).

⁶⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. 25 Cdo 1875/2003

⁶⁷ Viz. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2010, sp. zn. 25 Cdo 2365/2008, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. června 2013, sp. zn. 25 Cdo 2108/2011, nález Ústavního soudu ze dne 5. května 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11, nález Ústavního soudu ze dne 23. února 2012, sp. zn. II. ÚS 2523/11.

⁶⁸ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 579.

⁶⁹ POŘÍZEK, Jan. *Kolik je nároků ze způsobené škody na zdraví?* [online]. epravo.cz, 12. února 2013 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/kolik-je-naroku-ze-zpusobene-skody-na-zdravi-89058.html>>.

pod nárok na náhradu nákladů léčení, neboť léčení vede ke zlepšení nebo zachování aktuálního zdravotního stavu, zatímco prostřednictvím renty se mají hradit náklady, jež vznikly jako důsledek neuspokojivého zdravotního stavu, který se již stabilizoval a jehož změnu k lepšímu nelze očekávat“ nicméně vzhledem k tomu, že „odškodněním je chápána škála opatření s cílem napravit způsobenou újmu a uvést oběť do postavení, ve kterém se nacházela před protiprávním jednáním, a to v rozsahu, v jakém je to možné“⁷⁰ dovodil možnost zakládat si nárok na náhradu nákladů za další péči o osobu poškozeného a jeho domácnost formou renty na základě tamního § 442 odst. 1 zakotvujícím, že se hradí skutečná škoda a ušlý zisk.⁷¹ Již bylo výše zmíněno, že toto ustanovení se původně týkalo pouze náhrady škody jakožto majetkové újmy, čili ačkoliv potřeba možnosti právní opory ohledně založení nároku na náhradu i těchto výdajů pojených s nemajetkovou újmou byla neoddiskutovatelně patrná, je nasnadě zhodnotit, že tento způsob řešení byl výsledkem snahy moci soudní svémocí doplnit nedostatky zavedené tamější nesystematickou legislativou.

Nová právní úprava také výslovně uvádí, že osoba, jež tyto náklady vynaložila, může na výše zmíněné náklady žádat od škůdce přiměřenou zálohu. K náhradě těchto nákladů tak tedy nemusí docházet až ex post, tedy po prokázání jejich vynaložení. Limitem těchto nákladů tak není výše finančních prostředků, kterými osoba ochotná k placení výloh za péči o zdraví poškozeného v daný okamžik oplývá a se kterými může disponovat, což je jistě s ohledem na praktickou stránku věci žádoucí.

Souborem dalších nároků z újmy na zdraví jsou pak tzv. peněžité dávky, které jsou poskytovány po dobu pracovní neschopnosti, po jejím skončení či při invaliditě nebo jako náhrada za ztrátu na důchodu. *Náhrada za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti* se hradí podle NOZ peněžitým důchodem ve výši rozdílu mezi průměrným výdělkem poškozeného před vznikem újmy a náhradou toho, co poškozenému bylo vyplaceno v důsledku nemoci či úrazu podle jiného právního předpisu. SOZ tento nárok uchopil shodně, když stanovoval, že činí rozdíl mezi průměrným výdělkem poškozeného před poškozením a nemocenským. Jedná se tedy za obou právních úprav o majetkovou újmu, která v důsledku zranění vznikla poškozenému v podobě snížení či ztráty určitého výdělku, jehož měl poškozený

⁷⁰ Tato myšlenka z publikace DOAK, Johnathan. *Victims' Rights, Human Rights and Criminal Justice: Reconceiving the Role of Third Parties*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2008, s. 207 převzata do nálezu Ústavního soudu ze dne 5. května 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11.

⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 5. května 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11.

prokazatelně (např. na základě uzavřeného pracovního poměru) dosahovat. Nestačí tak proto pouhé prokázání samotného omezení, snížení nebo ztráty pracovní způsobilosti, které se odčítají samostatně v rámci ztížení společenského uplatnění.⁷² Oba zákony pak výslovně upravují i náhradu za ztrátu na výdělků žáků nebo studentů a stanoví i dobu, po kterou jim náleží.

Náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti či při invaliditě je nárokem potenciálně sousledně navazujícím na tento předchozí, ačkoliv se jedná o dva samostatné nároky vznikající z jiných důvodů a za jiných podmínek. Obě právní úpravy ho vyměřují ve výši rozdílu mezi výdělkem, kterého poškozený dosahoval před vznikem újmy, a výdělkem dosahovaným po skončení pracovní neschopnosti, resp. po poškození, s přičtením případného invalidního důchodu.

U ostatního se však NOZ a SOZ v rámci tohoto nároku rozcházejí. NOZ umožňuje při určení jeho výše přihlídnout i ke dlouhodobě zvýšeným potřebám poškozeného vzniklých na základě ublížení na zdraví. Navíc pamatuje i na případy, kdy poškozený dosahuje určitého výdělků jen s vynaložením většího úsilí či se zvýšenou námahou vyvěrajících ze škodné události. Soud může také rozhodnout o zajištění pohledávky poškozeného na peněžitý důchod, jsou-li pro to vážné důvody.

SOZ oproti rozšiřující tendenci NOZ ohledně výše nároků a zohlednění možných nastávajících skutečností pak již po úvodním ustanovení vymezuje pouze limity pro výši nároků založených po skončení pracovní neschopnosti. V § 447 odst. 2 stanovil, že náhrada za ztrátu na výdělků spolu s výdělkem poškozeného a případným invalidním důchodem nesmí přesahovat částku stanovenou zvláštním právním předpisem. Toto omezení však neplatilo, byla-li škoda způsobena úmyslně. Pokud byla způsobena tzv. hrubou nedbalostí, soud mohl z důvodů zvláštního zřetele hodných určit sám částku vyšší.

Náhrada za ztrátu na důchodu pak je upravena bez rozdílů stejně současnou i starou právní úpravou. Představuje nárok poškozeného vyvěrající z ublížení na zdraví ve výši rozdílu mezi důchodem, na který poškozenému vzniklo právo, a důchodem, na který by mu právo vzniklo, kdyby do základu, z něhož byl důchod vyměřen, byla zahrnuta i náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti, jež poškozený pobíral v době rozhodné pro vyměření důchodu.

⁷² ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 431.

Zásadní rozdíl mezi oběma úpravami představuje možnost žádat po škůdci *nahrazení bezplatně konaných prací poškozeným pro jiného*, resp. nárok na náhradu toho, oč tato třetí osoba přišla. Podmínkou je, že práce pro jiného byly konané v jeho domácnosti nebo závodu. Úprava tohoto nároku třetí osoby byla založena až NOZ, v SOZ zcela absentovala. Tento nárok může být založen jak ublížením na zdraví poškozeného, tak i jeho usmrcením, stěžejní tedy bude, zda tyto práce již nebudou z důvodu způsobení újmy poškozeným vykonávány.

3.2.3. Náhrada při usmrcení

Náhrada při usmrcení představuje nárok na poskytnutí peněžité satisfakce osobám, kterým vnikla újma na základě úmrtí jiné osoby. V současné právní úpravě to znamená odčinění duševních útrap (pak se jedná o odčiňování imateriální složky nemajetkové újmy) a náhradu nákladů pohřbu, náhradu výživného a náhradu bezplatně konaných prací (které představují náhradu složky materiální).

Nejvýznamnější změnu učiněnou NOZ v oblasti náhrady při usmrcení představuje první z výše zmíněných nároků. Zatímco NOZ náhradu při usmrcení v rovině odčinění této samotné skutečnosti bez dalšího koncipuje jako povinnost odčinit duševní útrapy plně vyvažující utrpení zákonem demonstrativně stanovených osob prostřednictvím peněžité náhrady, SOZ se omezil na určení konkrétních částek, které náleží v případě usmrcení konkrétním, resp. taxativně určeným osobám.

Osobami, jimiž má být tato náhrada poskytována, jsou dle NOZ jmenovitě manžel, rodič, dítě či jiná osoba blízká. Poslední ze jmenovaných tvoří z výčtu výčet o neuzavřeném počtu osob, a to i přihlédneme-li k legální definici osoby blízké stanovenou § 22 NOZ.⁷³ Stěžejní je si uvědomit, že těmto osobám však nevzniká nárok na náhradu za usmrcení osoby k nim v požadovaném vztahu vždy, ale jen za předpokladu, že jim toto úmrtí působí (či působilo) duševní útrapy. SOZ naproti tomu přiznával automaticky bez dalšího (bez nutnosti existence duševních útrap, jejich prokázání atd.) náhradu za usmrcení manželovi tohoto usmrceného, jeho dítěti, rodiči (i rodiči doposud nenarozeného počatého dítěte), sourozenci a osobě blízké žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody

⁷³ NOZ definuje, že „osoba blízká je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.“

na zdraví s následkem jeho smrti (dále jen osobě blízké žijící ve společné domácnosti).

Výše jednotlivých nároků jednotlivých odškodňovaných osob bude dle NOZ rozdílná a odvislá od intenzity jejich duševních útrap. Ty se tak budou muset zkoumat vždy v konkrétním případě. Jakým způsobem tak bude činěno, nám musí ukázat až praxe i rozhodovací činnost soudů. Dá se však očekávat, že stanovení daných částek nebude vůbec jednoduché. Nejčastěji je na účet této problematiky diskutováno o přibrání soudního znalce. Zatímco výše nároků jednotlivých osob v SOZ byla stanovená odlišně taktéž, jednalo se pouze o rozdílnost výše nároků jednotlivých okruhů osob. Manželu či manželce, každému dítěti, každému rodiči či každé osobě blízké žijící ve společné domácnosti tak náleželo 240 000 Kč, každému sourozenci 175 000 Kč a každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85 000 Kč. Zejména paušalizace náhrad i jejich stanovená výše, resp. i disproporce mezi výší nároků jednotlivých osob, jimž bylo právo na toto odčinění založeno, budila v odborné i laické veřejnosti velkou kritiku. Za staré právní úpravy se tak na základě judikatury postupovalo ohledně odčinění nemajetkové újmy způsobené ztrátou blízké osoby opět nesystematicky prostřednictvím práva na ochranu osobnosti stanovenou § 13 SOZ.

Důležité je také zmínit, že NOZ navíc nárok na odčinění duševních útrap ze ztráty života třetí osoby přiznává i v případě, kdy na základě deliktu škůdce nedošlo k újmě v podobě ztráty na životě, nicméně bylo jím způsobeno zvláště závažné ublížení na zdraví. Nosná myšlenka tohoto konceptu je zřejmě příbuzná té, díky níž limitem pro mnohočetná poranění orgánů či končetin spjatá s intenzivnější bolestí a náročnější léčbou než by představovala jejich absolutní ztráta není výše odčinění právě za tuto ztrátu. S ohledem a respektem k variabilitě života a újmám na jeho kvalitě tak NOZ připouští opravdu reflektovat specifika každého případu zvláště s oproštěním se od uměle vytvořených mantinelů. I tato novinka je tak jistě žádoucí.

Pokud bychom měli zhodnotit novou a starou právní úpravu z pohledu odčinění nemajetkové újmy za usmrcení jiné osoby, které oplývá výraznými odlišnostmi, musíme konstatovat, že i přes pozitiva a negativa každé z právních úprav je v souladu se snahou rozšířit právní postavení, resp. nároky, poškozeného jistě napřed úprava zakotvená v NOZ. Tato úprava klade důraz na individuální posouzení každého případu a každé způsobené újmy, odstraňuje komplikovanou duplicitu ustanovení, skrz něž se poškození mohli domáhat nároků vzešlých z

usmrcení jiné osoby, což vyúsťuje i v ulehčení možností procesního postupu. Na druhé straně můžeme být na pochybách, zda NOZ s sebou přineslo nejen ono širší, ale i pevnější právní postavení poškozeného. Zatímco stará právní úprava zakotvovala, byť zřejmě nedostatečně, nároky na odčinění nemajetkové újmy za usmrcení určité osoby jistým osobám automaticky, NOZ nezakládá právní nárok bez prokázaných duševních útrap nikomu. To musí nutně vést k odchýlení se od jednoznačnosti, rychlosti a v rámci civilního procesu nenáročnosti dokazování nároku na odčinění této újmy. Ačkoliv však můžeme dojít k názoru, že v tomto ohledu NOZ zvýhodňuje postavení škůdce, pokud přijmeme tezi, že v rámci odčiňování nemajetkové újmy se má odčiňovat jen nemajetková újma opravdu způsobená a nikoliv zákonem uznávaný vztah mezi usmrceným a určitými osobami, musíme tento koncept přeci jen přijmout za logický, spravedlivý a tedy i správný.

Další z nároků, jež zakládá újma na životě třetí osoby, je *náhrada nákladů pohřbu*. Úprava tohoto nároku je v současné i předchozí právní úpravě obdobná. Představuje povinnost škůdce hradit přiměřené náklady spojené s pohřbem. Oba zákoníky také stanovují, že se tyto náklady hradí osobě, jež je vynaložila, a to v rozsahu, v jakém nebyly hrazeny veřejnou dávkou podle jiného právního předpisu⁷⁴, resp. tzv. pohřebním. NOZ pak v rámci specifikaci přiměřenosti jejího rozsahu upřesňuje, že se má přihlídnout ke zvyklostem i okolnostem jednotlivého případu. Jako přiměřené náklady byly doposud (za staré právní úpravy) uznávány ceny účtované pohřebním ústavem, hřbitovní poplatky, cestovní výdaje, výdaje na nákup smutečního oděvu a květin, náklady na smuteční hostinu, zřízení pomníku atd.⁷⁵ V rámci doplnění, že se má přihlídnout ke zvyklostem i okolnostem případu, se tak dle mého názoru dá očekávat, že se bude přihlížet např. ke společenskému postavení usmrcené osoby či jeho blízkých, k jejich sociálním poměrům, k náboženství a s nimi spjatou povahou pohřebních obřadů, případně i k oblastním specifikům vázajících se k pojetí pohřbu apod.

O *náhradě bezplatně konaných prací poškozeným* už bylo pojednáno v předcházející podkapitole v rámci nároků z újmy na zdraví, která platí pro případ újmy na životě shodně. Posledním nárokem z titulu újmy na životě tak je *náhrada výživného*. Opět můžeme konstatovat, že oba zákoníky koncipují tento nárok v

⁷⁴ Tímto zákonem je zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁵ BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055- 3014). Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1499 (§ 2960 občanského zákoníku).

zásadních aspektech obdobně. Náklady na výživu pozůstalých tak mají i měly být hrazeny peněžitým důchodem osobám, kterým zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. NOZ upřesňuje, že tak platí ke dni smrti, nicméně posuzovalo se tak již i za staré právní úpravy.⁷⁶

Při výpočtu náhrady se pak shodně vychází z průměrného výdělku poškozeného. Co se rozsahu dále týče, oba zákoníky stanovují, že tato náhrada na výživu má být poskytována jen, pokud již není hrazena dávkami důchodového zabezpečení z téhož důvodu⁷⁷. NOZ tuto skutečnost pojímá tak, že rozsah má být určen rozdílem mezi těmito dávkami (tedy dávkami důchodového zabezpečení poskytovaného ze stejného důvodu) a tím, co by poškozený podle rozumného očekávání mohl pozůstalým na těchto nákladech poskytovat, kdyby k jeho zranění nedošlo. Domnívám se, že se tak jedná o dovětek téhož vyjádřený jinými a z hlediska výkladu jasnějšími slovy.

Nadále se má při stanovování náhrad na výživu pouze dle NOZ přihlídnout při jejím výpočtu náhrady k tomu, jak dlouho by usmrcený jinak pravděpodobně žil. Oba zákoníky pak rozsah limitují také tím, že náhrady za náklady na výživu nesmí úhrnem převýšit to, co by poškozenému náleželo jako náhrada za ztrátu na výdělku (případně na důchodu, avšak to už výslovně uvádí opět jen NOZ).

NOZ navíc v rámci problematiky náhrady za výživné zavádí nárok na příspěvek na výživné priznatelný z důvodu slušnosti i jiné osobě, které usmrcený poskytoval takové plnění, ačkoliv k tomu nebyl povinen podle zákona. Při vyměření tohoto nároku se má přihlídnout k tomu, jak dlouho by usmrcený plnění pravděpodobně poskytoval. Termín takové plnění je NOZ zvolen záměrně s poukázáním na možnost, že před smrtí usmrceného nemuselo dosahovat intenzit výživného, tedy např. jeho četností či výší, byť by nemělo jít jen o ojedinělou či příležitostnou materiální výpomoc.⁷⁸ Jedná se tedy o novou právní úpravou zakotvenému rozšíření okruhu poškozených, kterým újma na životě jiné osoby zakládá soudně vymahatelný nárok na náhradu jim způsobené újmy.

3.2.4. Odbytné

⁷⁶ ŠKÁROVÁ, Marta. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1166 (§ 448 občanského zákoníku).

⁷⁷ Např. důchod vdovský, vdovecký, sirotčí dle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁸ VOJTEK, Petr, In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1138 (§ 2966 občanského zákoníku).

Odbytné představuje jednorázovou peněžitou dávku, kterou se s konečnou platností vypořádávají určité nároky mezi škůdcem a poškozeným, jež by jinak byly dle zákona odčiňované peněžitým důchodem. Tento institut existoval i za staré právní úpravy označovaný jako vypořádání budoucích nároků⁷⁹. Rozdílnost pojetí obou úprav je patrná ve vymezení podmínek, za kterých může být k vypořádání formou odbytného přistoupeno. NOZ rozhodnutí o této možnosti ponechává na soud, přičemž vodítkem mu jsou důležité důvody a zároveň žádost poškozeného. Podmínkou stanovenou SOZ bylo sepsání písemné dohody mezi poškozeným a škůdcem. Ačkoliv NOZ neupravuje období vypořádání budoucích nároků vzešlých z nemajetkové újmy prostřednictvím dohody mezi škůdcem a poškozeným, v dikci zákona by nic nemělo bránit v jejím uzavření.⁸⁰

Opět v porovnání obou úprav můžeme dojít k názoru, že NOZ rozšiřuje možnosti poškozeného a poskytuje mu k tomu také potřebnou platformu k jejich realizaci. To nová úprava činí tím, že rozhodnutí o vypořádání prostřednictvím odbytného není plně v rukou škůdce a poškozeného, nýbrž poškozeného a soudu, který po shledání důležitého důvodu žádosti poškozeného vyhoví. Důležitý důvod není v textu zákona dále definován a může tak být sice namítáno, že tento požadavek bude činit do blízkého budoucna další interpretační a aplikační potíže. Musíme si však uvědomit, že právě uznání důležitého důvodu soudem představuje brzdnou protiváhu k právům poškozeného, který tak nemůže žádat odbytné z libovůle bez ohledu nebo na postavení škůdce, pro něhož poskytnutí jednorázové částky v plné výši může mít řadu negativních až likvidačních dopadů. NOZ sice nestanovuje, že soud má brát při rozhodování o odbytném ohled na škůdce, ale situací s likvidačními dopady pro jeho osobu bude na základě takto stanovené brzdné protiváhy podstatně méně a šikanózní výkon práva poškozeným (uplatňování nároku na odbytné jen za účelem finanční likvidace škůdce) je tak vyloučen úplně.

4. Vyčíslení peněžité náhrady za zásah do života a zdraví

⁷⁹ Tento nárok však byl do právního řádu vtělen až novelou účinnou k 1. květnu 2004, do té doby bylo možné hradit dané nároky jen peněžitým důchodem. Viz. zákon č. 47/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁰ ČUŘÍKOVÁ, Pavla. *Nemajetková újma dle nového občanského zákoníku* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 10. dubna 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nemajetkova-ujma-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku>>.

Při položení otázky, jakou penězi vyjádřitelnou hodnotu má mít lidský život, ať se nám její znění může zdát jakkoliv zavádějící, zabrušujeme zdánlivě do vod ryze filozofických. Faktem ale je, že snahy o její zodpovězení jsou předmětem úvah i jiných oborů. A nejsou vlastně jen předmětem jejich úvah, ale i, přihlédneme-li k naléhavosti dané problematiky, jejich úkolem. Nutnost stanovení peněžité hodnoty nemajetkových aspektů lidského života a zdraví je tak důležitá nejen v oblasti práva v rámci stanovení odčinění nemajetkové újmy, kterou se zabývá tato diplomová práce, ale i v rámci ekonomie, zdravotnictví, pojišťovnictví, bezpečnostní techniky, investic do životního prostředí atd.

Pokud zůstaneme v rovině právní, musíme si uvědomit, že abychom mohli odčinit újmu způsobenou ztrátou lidského života, jejímž doposud jediným myslitelným prostředkem jsou peníze, musíme zároveň stanovit jejich výši. Asi je již zbytečné podotýkat, jak je tento úkol pro vzájemné poměrování dvou nepoměřitelných statků obtížný. V této souvislosti můžeme vzpomenout na slova německého filozofa a sociologa George Simmela: „*Peníze jsou vulgární, protože jsou ekvivalentem pro cokoliv. Vznešené je jen to, co je individuální; co je rovné mnohému, je rovné i tomu nejnižšímu a na roveň nejnižšího stahuje i to nejvyšší*“.⁸¹

V průběhu vzniku NOZ či po něm se tato otázka stala v českém právním prostředí opět velmi aktuální, jelikož kodifikace soukromého práva tak zásadního rozsahu představuje obecně impuls k možnému nahlížení na nejrozličnější soukromoprávní jevy jiným či i zcela novým způsobem. Zajímavý příspěvek k této problematice publikoval krátce po účinnosti NOZ Libor Dušek⁸². Nutno však podotknout, že obsahem i strukturou velmi podobný, avšak na oblast ekonomie a problematiku investic zaměřený, článek se již objevil jako případová studie proslulé učebnice *Zásady ekonomie* od Nicholase Gregoryho Mankiwa vydanou v USA roku 1998⁸³.

Oba autoři poukazují na skutečnost, že pokud by člověku byl nabídnut peněžitý obnos libovolné výše výměnou za jeho život, nejspíš by v naprosté většině případů došlo k odmítnutí takové nabídky. Jenže závěr, že lidský život má

⁸¹ Tato citace od George SIMMELA z díla *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje* byla uvedena již v kontextu obtížnosti odčinit újmu na nemajetkových statcích penězi. Viz. KOLBA, Jan, ŠULÁKOVÁ, Martina. *Nemajetková újma způsobená protiprávním výkonem veřejné moci*. 1. vydání. Praha: Leges, 2004, s. 42.

⁸² DUŠEK, Libor. *Hodnota života a náhrada nemajetkové újmy dle NOZ I*. [online]. Jiné právo, 21. ledna 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2014/01/nahrada-nemajetkove-ujmy-dle-noz-i.html>>.

⁸³ MANKIWA, N. Gregory. *Zásady ekonomie*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 237-239.

nekonečnou peněžitou hodnotu (nebo také nulovou) je v praxi, ať už pro účely oboru právního, ekonomického či jiného, neupotřebitelný. Proto je nutné určit konkrétní částky odvíjející se od objektivních či měřitelných hodnot, obdobně jako je tomu (pro účely práva) u náhrady škody odvíjející se od tržních cen poškozených věcí. Zatímco předchozí teorie vyznávaly především předpoklad, že lidský život má takovou hodnotu, jakou by bylo možno v jeho průběhu vydělat, kdyby nedošlo k jeho ztrátě, nyní se odborná veřejnost klaní k novému pojetí, které také nazýváme jako statistická hodnota života. Důvod k odklonu od těchto teorií je nasnadě. Je správné, aby ekonomicky neaktivní jedinec (ať už kvůli svému mládí nebo naopak stáří, zdravotnímu postižení či jen kvůli své svobodné volbě) měl nulovou hodnotu života? Aby v případě absolutního porušení kvality života těchto lidí nepřislušelo jako odškodné vůbec nic? Je správné omezit se při stanovení hodnoty lidského života na výši zrcadlící hodnotu dobrovolné směny našeho volného času za námi konanou práci? Právě tyto otázky, na které nejspíš není nutno odpovídat, položily podněty k vytvoření teorie zcela nové.

Statistická hodnota života neboli v originále *hedonic value of life* je koncept poprvé prezentovaný americkým ekonomem Stanem Smithem v roce 1995 (v rámci soudního řízení se poprvé objevil v jeho expertíze v případě *Sherrod v. Berry*⁸⁴ v roce 1987). Představuje finanční částky, které je člověk ochoten vynaložit za snížení či vyloučení rizku ztráty svého života, nebo naopak, které je člověk motivován přijmout výměnou za podstoupení takového rizku. Konkrétně tak může jít o částky, jež lidé investují do zařízení chránících jejich životy (jako jsou bezpečnostní pásy v automobilech, detektory kouře, ambulantní služba atd.) nebo částky představující zvýšení mzdy za výkon povolání spjatým s riskem nebo poškozením života oproti mzdě, která by jinak byla vyplácena v případě zaměstnání v tomto ohledu nerizikovým (např. plat policisty na pozici spjaté se zvýšeným nebezpečím oproti platu policisty na pozici nižší a bezpečnější).⁸⁵

Na základě tohoto přístupu se pak řada studií snažila vyčíslit konkrétní částku. Jejich výsledné částky se navzájem lišily, jelikož je těžké zachytit a zprůměrovat všechny aspekty lidského života, které můžeme do tohoto konceptu v rámci výpočtu zahrnout. Dalším determinačním kritériem projevující se v konečné částce je

⁸⁴ *Sherrod v. Berry* (856 F.2d 802 (7th Cir. 1988))

⁸⁵ SMITH, Stanley V. *Hedonic Damages: evaluating the intangible loss of life and limb* [online]. SMITH Economics Group, Ltd, [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.smitheconomics.com/Assets/Documents/Pub_Hedo_Illi.pdf>.

bezesporu i místo a čas realizace těchto studií. Můžeme však říci, že většina výsledných částek se pohybovala v řádech několika desítek miliónů korun.⁸⁶

Dušek uvádí, že právě takový přístup je možným východiskem pro určování výší zadostiučinění při usmrcení.⁸⁷ Tento předpoklad, domnívám se, je však mylný. Smyslem odčinění úmrtí člověka je odčinění duševních útrap lidí, kterým takové vznikly. V tomto rámci se tak pohybujeme v problematice imateriálních nároků z nemajetkové újmy třetích osob, v žádném případě jim nenahrazujeme skutečnou škodu za věc, která by byla jakýmkoliv způsobem např. v jejich vlastnictví. Duševní útrapy jsou individuální psychické stavy jakékoliv intenzity nezávislé na ekonomické aktivitě usmrceného, nezávislé na obecně vypočtené statistické hodnotě lidského života nebo na jinak stanovené hodnotě lidského života bez zohlednění subjektivní hodnoty, jakou představovala pro tyto třetí osoby.

Upotřebitelnost tohoto konceptu však můžeme nacházet v rámci odčiňování újmy na zdraví, resp. v rámci odčiňování ztížení společenského uplatnění (v případně bolestného se totiž opět jedná o odčiňování bolesti jakožto fyzického či psychického stavu, nikoliv o odčiňování hodnoty života nebo zdraví). Odčiňovali bychom tak tedy to, nakolik se kvalita a potažmo hodnota života zmenšila v důsledku způsobené újmy na zdraví, přičemž absolutní ztrátu zdraví můžeme postavit na roveň újmy na životě (ačkoliv je jasné, že tento závěr může být diskutabilní).

Zatímco stará právní úprava obecně přiznávala nejzávažnějším formám újem na zdraví 360 000 Kč, dle metodiky NS tato částka činí 10 051 200 Kč, přičemž oboje částky se mohou za naplnění dalších kritérií navyšovat.

Za staré právní úpravy možnost zvýšit tuto částku představovala dle bodové vyhlášky existence zvlášť těžkých následků (které podstatně omezují, významně mění nebo znemožňují uplatnění v životě, a to s ohledem na jinak předpokládané životní uplatnění a věk poškozeného) o 50%, tedy na 540 000 Kč. Ve zvlášť výjimečných případech hodných mimořádného zřetele mohl také soud bodové hodnocení stanovené vyhláškou přiměřeně zvýšit, což otevíralo soudcům volná vrátka k možnosti rozhodnout dle konkrétností určitého případu limitované kritériem přiměřenosti. Na jedné straně tak stály soudy, které důsledně aplikovaly bodovou

⁸⁶ DUŠEK, Libor. *Hodnota života a náhrada nemajetkové újmy dle NOZ I.* [online]. Jiné právo, 21. ledna 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2014/01/nahrada-nemajetkove-ujmy-dle-noz-i.html>>.

⁸⁷ DUŠEK, Libor. *Hodnota života a náhrada nemajetkové újmy dle NOZ I.* [online]. Jiné právo, 21. ledna 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2014/01/nahrada-nemajetkove-ujmy-dle-noz-i.html>>.

vyhlášku a navýšené odčinění přiznávali jen občasně a přesto v omezeném rozsahu vázaném na původní ohodnocení, na druhé straně zde byly soudy přiznávající odčinění ve výši horentně neporovnatelné s tou, která byla určena v bodové vyhlášce. Druhou skupinu z výše zmíněných k tomu opravňoval výklad kritéria přiměřenosti stanoveného pro možnost zvýšení daného odčinění (tedy, že přiměřenost představuje soulad s principem proporcionality ke způsobené újmě definovaným v nález Ústavního soudu III. ÚS 350/03⁸⁸), ale i čl. 95 odst. 1 Ústavy⁸⁹, na základě něhož soudce nemusí aplikovat podzákoný právní předpis pro rozpor s ústavními principy, čímž je i princip proporcionality ke způsobené újmě jako obecná zásada právní^{90, 91}.

Metodika vydaná v souvislosti s novou právní úpravou nastavila výši odčinění za nejzávažnější formy ztížení společenského uplatnění jinak. Jak bylo výše zmíněno, toto odčinění dosahuje přibližně 10 000 000 Kč, nicméně posléze na základě složitějšího výpočtového mechanismu zohledňující míru schopnosti člověka zapojit se do nejrůznějších aktivit může být tato částka navýšena až zhruba na 20 000 000 Kč.⁹² Tím se pojetí metodiky, co do výše stanovení tzv. „hodnoty lidského života“, stává takovým, jež je hodno řádovému srovnávání s vypočtenými částkami statistické hodnoty života.

Již bylo v textu této práce řečeno, že vytvoření ideálního systému pro odčiňování imateriální složky újmy na zdraví je velmi obtížnou záležitostí, která se pravděpodobně vždy bude potýkat se snahou o další a další zlepšování. V tom je implicitně zahrnut i stejný osud pro určování „hodnoty lidského života“.

Pokud tedy nepocitujeme částky určené metodikou nebo koncept teorie statistické hodnoty života jako ideální přístup, můžeme se těšit alespoň z viditelného pokroku, kterým oplývají oproti svým předchůdcům (částky určené bodovou vyhláškou, koncepty stavěné na ekonomické aktivitě poškozených jedinců) a doufat v

⁸⁸ nález Ústavního soudu ze dne 29. září 2005, sp. zn. III. ÚS 350/03

⁸⁹ ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁰ Ústavní soud ve svém nález Ústavního soudu ze dne 29. září 2005, sp. zn. III. ÚS 350/03 navíc dodává: „podle čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky je soudce při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou. Pokud tedy soudce (soudci) dospějí k závěru, že podzákoný právní předpis je v rozporu se zákonem, neaplikují jej v konkrétní věci, ale použijí pouze ustanovení zákona.“

⁹¹ SIMON, Pavel. *Jaké nejvyšší odškodnění ztížení společenského uplatnění může soud přiznat?* [online]. Jiné právo, 16. prosince 2009 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2009/12/jake-nejvyssi-odskodneni-ztizeni.html>>.

⁹² *Soud vyčíslil hodnotu lidského života. Kolik stojí ten váš?* [online]. EuroZprávy.cz, [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://domaci.eurozpravy.cz/zdravotnictvi/91361-soud-vycislil-hodnotu-lidskeho-zivota-precete-si-kolik-stoji-ten-vas>>.

pokroky další. Pokud o ně budeme usilovat, je jejich existence jen otázkou mentální činnosti lidí v průběhu času. Konečně to se týká i peněz zvolených jako zatím jediný myslitelný prostředek k vyjádření hodnoty újmy na lidském zdraví a životě. Nemyslitelné je totiž vždy pouze to, co zatím vymyšleno nebylo.

Závěr

Diplomová práce se zabírala úpravou institutu odčinění nemajetkové újmy v občanském zákoníku platném a účinném k současnosti a úpravou v občanském zákoníku předcházejícím. Po uvedení do problematiky v ní byla porovnána úprava jednotlivých institutů do odčinění nemajetkové újmy spadajících a bylo u nich zhodnoceno, zda byla která úprava vhodnější a z jakého důvodu. V souvislosti s tím se práce také zabírala otázkou, jakým způsobem v úvahu přicházejícím nejen v právní rovině, ale i v rovině obecné, lze vůbec přistupovat k požadavku vyčíslení náhrady za zásah do zdraví a života.

Co se problematiky konceptu zachycení daného institutu v obou občanských zákonících týče, můžeme shrnout, že nový občanský zákoník upravuje odčinění nemajetkové újmy celistvěji a strukturovaněji. Zatímco nový občanský zákoník řadí tento institut souhrnně do závazků z deliktů a v rámci nich je pak patrné, jaké ustanovení se týká škody coby újmy na majetku, jaké ustanovení se týká nemajetkové újmy a dále jejich specifitějších případů, starý občanský zákoník nerozlišoval termíny škoda a nemajetková újma, nároky z nemajetkové újmy bylo možné žádat i skrze obecná ustanovení zákoníku o ochraně osobnosti atd. V tomto směru práce shledává změny předestřené novým občanským zákoníkem přínosnými.

Pokud se jedná o vymezení pojmu nemajetková újma a vznik povinnosti k její náhradě, pomineme-li nerozlišování pojmu škoda a nemajetková újma ve starém občanském zákoníku, tuto problematiku vymezuje a vymezovala odborná literatura a judikatura. Ta může být v tomto směru ve většině případů pro podobnost jejich obsahu za obou právních úprav i přes rekodifikaci kontinuální.

Nový občanský zákoník poskytuje komplexní systém ochrany nároků z nemajetkové újmy vyvěrajících. Zakotvuje pět jednotlivých zákonem daných případů vzniku povinnosti nemajetkovou újmu odčinit a rozšiřuje tak případy, které stanovoval starý občanský zákoník. Ten stanovoval jen případ újmy na zdraví, životě a případ újmy vzniklé zásahem do osobnostních práv. Můžeme tedy říci, že starý občanský

zákoník zakotvoval povinnost k odčinění nemajetkové újmy na přirozených právech. NOZ zakotvil mimo tento případ i povinnost k odčinění nemajetkové újmy způsobené poškozením věci zvláštní obliby, narušením dovolené, narušením členských spolkových práv a případy odůvodněné zvláštními okolnostmi, což rozšiřuje možnosti poškozených a předchází tak případnému problému řešit tyto případy skrze ustanovení na ochranu osobnosti, o čemž ještě bude pojednáno níže.

Odčinění újmy na zdraví v novém občanském zákoník stojí na pojmech plné vyvážení vytrpěných bolestí, dalších nemajetkových újem a náhrada ztížení společenského uplatnění, čehož má být docíleno prostřednictvím peněžitě náhrady. Starý občanský zákoník se odkazoval co do konkretizace náhrady bolestí a ztížení společenského uplatnění na podzákonný právní předpis, který (prostřednictvím bodového hodnocení) stanovoval konkrétní peněžitě částky příslušející za určitý typ bolesti nebo ztížení společenského uplatnění. Jakkoliv bylo na tento způsob stanovování výší náhrad za újmu na zdraví nahlíženo z různých důvodů negativně, po změnách souvisejících s novou právní úpravou se vyskytla existence potřeby určitého vodítka pro konkretizaci v úvodní větě vyjádřených pojmů taktéž. Výsledkem ony potřeby je metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví. Ačkoliv i ona čelí určité kritice (zejména pro zjevně stále nedostačující výši náhrad za vytrpěné bolesti či pro specifičnost povahy dokumentu vydaného Nejvyšším soudem, které náš právní řád nezná, ale snad ani nevylučuje) dokázala obstát jako zdařilé vodítko v rámci požadavků, které vzešly z toho, co bylo kritizováno na vodítku předešlém, tedy na bodové vyhlášce.

Normování náhrady za ublížení při usmrcení se v souvislosti s úpravou v NOZ potýká s obdobným problémem, co se týče rozkolu mezi abstraktností pojmů a možností zhodnotit specifické rysy každého případu. V tomto případě mají být totiž odčiňovány tzv. duševní útrapy prakticky každému, komu budou ze ztráty života jiné osoby způsobeny. Naproti tomu starý občanský zákoník stanovoval konkrétní částky náležející konkrétním osobám v určitém vztahu k usmrcené osobě vždy, nezávisle na jejich duševních útrapách či jiných psychických stavech v souvislosti s úmrtím jiné osoby způsobených. Ačkoliv je ze starého přístupu patrné, že byl mnohem jednoznačnější a pro rozhodování o odčinění této újmy tak i jednodušší, je třeba si uvědomit, že pokud máme poskytovat náhradu z nemajetkové újmy, máme odčinit duševní újmu vzešlou z usmrcení jiné osoby a nikoliv vztah, ve kterém tyto osoby před úmrtím jedné z nich dle zákona byly. Nová právní úprava je tak shledávána jako

spravedlivá a tedy i správná.

Významným problémem staré právní úpravy byla také výše náhrad, které byly za újmu na zdraví a životě skrze de facto předem určené částky (v případě bolestného a ztížení společenského uplatnění jen s omezenou možností jejich navýšení) velmi nízké a v očích poškozených často hrubě nedostačující. Tento problém byl řešen způsobem, že odčinění újmy na životě či zdraví bylo požadováno na základě dvou samostatných nároků vyvěrajících z ustanovení právě o újmě na životě a zdraví, ale také z ustanovení týkající se ochrany osobnosti. O z mnohých hledisek nešťastnosti tohoto postupu vypovídala i nesourodá a protiřečící si judikatura. Nová právní úprava však svou strukturovanou a komplexní úpravou institutu odčinění nemajetkové újmy – v tomto případě na přirozených právech - další existenci takového postupu vylučuje a tomuto problému tak i předchází. Navíc nabízí vysokou míru reflexe konkrétní závažnosti újmy v daném případě a výše náhrady by se tak měly jevit, (avšak s poukázáním na přetrvávající kritiku výše bolestného i přes jeho navýšení v odstavci nahoře) jako adekvátní.

Nároky vyvěrající ze škody spjaté s nemajetkovou újmou teorií někdy označované jako materiální složka nemajetkové újmy upravují oba zákoníky v základních rysech obdobně. I NOZ přejal do své úpravy povinnost k náhradě nákladů spojených s péčí o zdraví, peněžité dávky za ztrátu na výdělku, na důchodu, náklady pohřbu, náhradu výživného pozůstalým a v souvislosti s nimi upravuje i odbytné. Nově však NOZ zakotvil i další případy, které nároky z práva na náhradu škody spjaté s újmou na životě a zdraví vznikají, a to náhradu bezplatně konaných prací pro jiného a náhradu výživného i jiným osobám než pozůstalým, která podléhá i odlišnému režimu. Navíc se NOZ zdařile vypořádal s problematickými aspekty, se kterými se potýkala předchozí právní úprava v rámci převzatých institutů. Zejména je to nárok na náhradu nákladů spojených s péčí o zdraví, který v sobě nyní oproti předešlé úpravě nezpochybitelně zahrnuje i náklady spojené s péčí o osobu a domácnost poškozeného, a to na dobu neomezeného trvání, pokud budou účelné.

Diplomová práce se také zabývala myšlenkou, jak je možné přistoupit k požadavku vyčíslení výše odčinění za újmu způsobenou na životě a zdraví, přičemž bylo poukázáno na skutečnost, jak je to v souvislosti s poměřováním statků majetkového a nemajetkového rázu obtížné. Koncept statistické hodnoty života je významným přístupem stojícím na myšlence, že penězi vyjádřitelná „hodnota lidského života“ je odvislá od finančních částek, které je člověk ochoten vynaložit za

snížení či vyloučení risku ztráty svého života, nebo naopak, které je člověk motivován přijmout výměnou za podstoupení takového risku. Dle studií vypočítávajících konkrétní částku vycházející z tohoto konceptu by se tato měla pohybovat v řádech několika desítek milionů Kč. Tento přístup je v rámci české právní úpravy odčिňování nemajetkové újmy užitečný pro vyčíslení náhrady ztížení společenského uplatnění. Pokud porovnáme novou a starou právní úpravu tohoto institutu (včetně metodiky a bodové vyhlášky, které se k nim vážou), v kontextu výše náhrady vyhovuje nová právní úprava znatelně výrazněji, než tomu bylo u právní úpravy přechozí.

Na závěr můžeme shrnout, že ačkoliv je vybudování spravedlivého a fungujícího právního mechanismu odčिňování újmy nemajetkového charakteru majetkovými prostředky obtížnou záležitostí, koncept spjatý s novou právní úpravou dostál oproti konceptu staré právní úpravy znatelného pokroku a poskytuje kvalitní základ, na kterém se do budoucna může úspěšně stavět v rámci dalšího vývoje.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

- DOBROZEMSKÝ, Václav, STEJSKAL, Jan. *Nevýdělečné organice v teorii*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 400 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, 315 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. I. svazek. § 1–487*. Praha: Linde, 2008, 1391 s.
- FIALA, Josef a kol. *Meritum Občanské právo. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 965 s.
- FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné. 2. vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 656 s.
- FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012. 92 s.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055- 3014). Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2080 s.
- HURDÍK, Jan. *Evropské unifikační projekty závazkového práva a české občanské právo*. 1. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2009, 1234 s.
- KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 320 s.
- KNAP, Karel a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, 435 s.
- KOBLIHA, Ivan a kol. *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. 390 s.
- KOLBA, Jan, ŠULÁKOVÁ, Martina. *Nemajetková újma způsobená protiprávním výkonem veřejné moci*. 1. vydání. Praha: Leges, 2004, 204 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2380 s.
- MANKIW, N. Gregory. *Zásady Ekonomie*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 763 s.
- MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-*

654. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 1234 s.
- RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, 476 s.
 - SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 2012, 1020 s.
 - ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, 550 s.
 - ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1479 s.
 - ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 1221 s.
 - VRAJÍK, Michal. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2014, 856 s.

Články v odborných časopisech

- KOCH, Bernhard A.. The “Principles of European Tort Law”. *ERA Forum*, 2007, roč. 8, č. 1, s. 107 - 124.
- MELZER, Filip. Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 3, s. 23 -27.
- RYŠKA, Michal. Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti. *Právní rozhledy*, 2009, roč. 17, č. 16, s. 591 - 593.
- VLASÁK, Michal. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, roč. 18, č. 4, s. 40-49.
- ZIMA, Petr. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*, 2008, č. 6, s. 216 - 219.

Internetové zdroje

- ČUŘÍKOVÁ, Pavla. *Nemajetková újma dle nového občanského zákoníku* [online]. *Bulletin-advokacie.cz*, 10. dubna 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nemajetkova-ujma-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku>>.
- DUŠEK, Libor. *Hodnota života a náhrada nemajetkové újmy dle NOZ I*.

- [online]. Jiné právo, 21. ledna 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://jinepravo.blogspot.cz/2014/01/nahrada-nemajetkove-ujmy-dle-noz-i.html>>.
- KRÍSTEK, Lukáš. *Nejvyšší soud nahrazuje judikaturu a obchází moc zákonodárnou a výkonnou* [online]. Jiné právo, 29. dubna 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://jinepravo.blogspot.cz/2014/04/lukas-kristek-nejvyssi-soud-nahrazuje.html>>.
 - MALIŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví – zatím z části nehotová, ale velmi užitečná* [online]. epravo.cz, 13. května 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-zatim-zcasti-nehotova-ale-velmi-uzitecna-94311.html>>.
 - MALIŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podruhé – publikován dosud neveřejný algoritmus* [online]. epravo.cz, 14. dubna 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-podruhe-publikovan-dosud-neverejny-algoritmus-97569.html>>.
 - MALIŠ, Daniel. *Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví počtvrté – jak se (ne)lze domoci praktického výpočtu* [online]. epravo.cz, 16. června 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-poctvrte-jak-se-nelze-domoci-praktickeho-vypoctu-98145.h>>.
 - *Náhrada újmy v novém občanském zákoníku* [online]. Nový občanský zákoník [cit. 9. srpna 2015]. Vznik povinnosti nahradit škodu. Dostupné na http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/MS_brozura_nahrada_ujmy.pdf>.
 - PETR, Pavel. *Závazky z deliktů v novém občanském zákoníku* [online]. Slide Player [cit. 9. srpna 2015]. Deliktní právo. Dostupné na <http://slideplayer.cz/slide/2328310/>>.
 - POŘÍZEK, Jan. *Kolik je nároků ze způsobené škody na zdraví?* [online]. epravo.cz, 12. února 2013 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/kolik-je-naroku-ze-zpusobene-skody-na-zdravi-89058.html>>.
 - SIMON, Pavel. *Jaké nejvyšší odškodnění ztížení společenského uplatnění může soud přiznat?* [online]. Jiné právo, 16. prosince 2009 [cit. 9. srpna 2015].

- Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2009/12/jake-nejvyssi-odskodneni-ztizeni.html>>.
- SMITH, Stanley V. *Hedonic Damages: evaluating the intangible loss of life and limb* [online]. SMITH Economics Group, Ltd, [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.smitheconomics.com/Assets/Documents/Pub_Hedo_Illi.pdf>.
 - *Soud vyčíslil hodnotu lidského života. Kolik stojí ten váš?* [online]. EuroZprávy.cz, [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://domaci.eurozpravy.cz/zdravotnictvi/91361-soud-vycislil-hodnotu-lidskeho-zivota-precete-si-kolik-stoji-ten-vas>>.
 - ŠVEC, Karel. *Náhrada újmy z narušení dovolené* [online]. epravo.cz, 1. října 2014 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nahrada-ujmy-z-naruseni-dovolene-95362.html>>
 - VOLNÝ, Karel. *Cena zvláštní obliby v novém občanském zákoníku* [online]. epravo.cz, 17. února 2015 [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/cena-zvlastni-obliby-v-obcanskem-zakoniku-96906.html>>

Právní předpisy

- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 82/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
- vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a

ztížení společenského uplatnění

- zákon č. 47/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

Ústavní soud

- náleží Ústavního soudu ze dne 4. května 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04
- náleží Ústavního soudu ze dne 29. září 2005, sp. zn. III. ÚS 350/03
- náleží Ústavního soudu ze dne 23. února 2012, sp. zn. II. ÚS 2523/11
- náleží Ústavního soudu ze dne 5. května 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11

Nejvyšší soud

- rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 23. dubna 1937 (SJS) 16875/36
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. 25 Cdo 1875/2003
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2007, sp. zn. 30 Cdo 154/2007
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2010, sp. zn. 25 Cdo 2365/2008
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. června 2013, sp. zn. 25 Cdo 2108/2011
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. srpna 2012, sp. zn. 30 Cdo 1152/2012

Vrchní soud v Olomouci

- rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 5. května 2010, sp.zn. 1 Co 2/2010

Specifické zdroje

- *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Anag [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.anag.cz/files/file/duvodova_obcz.pdf>.
- *Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku)* [online]. Nejvyšší soud, [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Methodika>.
- *Principles of European Tort Law (Principy evropského deliktního práva)* [online]. European Group of Tort Law [cit. 9. srpna 2015]. Dostupné na <<http://www.egtl.org/Principles/index.htm>>.
- *Sherrod v. Berry* (856 F.2d 802 (7th Cir. 1988))

Shrnutí / Summary

Shrnutí

Nemajetková újma je institutem, který dostal významných změn v souvislosti s rekodifikací českého soukromého práva. Tato práce se zabývá normováním institutu odčinění nemajetkové újmy v novém a starém občanském zákoníku, jejich porovnáním a hodnocením. Z něho je patrné, že nový občanský zákoník upravuje odčinění nemajetkové újmy důsledněji, je systematičtější, přehlednější a rozšiřuje zákonné případy, kdy nárok na odčinění nemajetkové újmy vzniká. V rámci odčiňování nemajetkové újmy způsobené na životě a zdraví nová právní úprava představuje především také oporu pro možnost reflektovat individuální charakter každého případu a zvýšení částek náhrady v konkrétních případech. Starou právní úpravu pro její paušalizaci náhrad na druhé straně můžeme označit za srozumitelnější pro neodbornou veřejnost, což mohlo přispívat k častějšímu mimosoudnímu řešení sporů. Můžeme shrnout, že je obtížné určit a stanovit, jak lze statkem materiálního charakteru odčinit zásah do statků imateriálních. Koncept spjatý s novou právní úpravou se však s problémem vypořádává zdařile a poskytuje tak pevný a správný základ, na kterém se dá do budoucna stavět v rámci dalšího zlepšování.

Summary

Non-economic damage is legal institute which was significantly changed as a result of recodification of Czech civil law. This dissertation deals with establishment of this legal institute within old and new Czech Civil Code, it also compares and judges old and new legislation. It is obvious that new Civil Code is (in terms of non-economic damages) more thorough, systematic, transparent and it extends legal claims of redress of non-economic damages. New legislation represents within compensation of non-economic damages caused on life or health wider possibilities how to reflect individual nature of each case and higher sum of money in these specific situations. On the other hand we can describe the antecedent legislation as easy to understand for general public so there were not appreciable complications of out-of-court settlement. We can sum up that it is difficult to determine how to redeem unwarranted interference with non-material injury using material possessions. Nevertheless the

concept of the new legislation copes with this problem successfully and so it provides firm and right base for prospective improvements.

Klíčová slova / Key words

Klíčová slova

odčinění nemajetkové újmy, zadostiučinění, újma na právech, újma na zdraví, ochrana osobnosti, statistická hodnota života, rekodifikace českého soukromého práva

Key words

non-economic damages, satisfaction, damage to the rights, physical injury, protection of personality, hedonic value of life, Czech private law recodification